

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Uliční názvosloví města Jindřichův Hradec

Vypracovala: Bc. Sabina Jasanská

Odborný konzultant: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Českých Budějovicích dne: 15. 4. 2023

.....

Bc. Sabina Jasanská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Mileně Noskové, Ph.D. za odborné vedení, ochotu a laskavou spolupráci. Dále děkuji pracovníkům městského úřadu v Jindřichově Hradci za veškeré propůjčené materiály a pracovním archivu Jindřichův Hradec za spolupráci při vyhledávání faktů. V závěru velice děkuji celé své rodině a blízkým za podporu a trpělivost v době mého studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá vědním oborem onomastika, konkrétně se zaměřením na toponyma. Specializuje se na urbanonymii v oblasti Jindřichova Hradce a hlavním cílem je přispět k poznání uličního názvosloví v dané lokalitě. Analýza je vedena na základě historické literatury dvěma směry, první část se věnuje motivaci vzniku pojmenování u vybraných ulic a druhá část je doplněna z pohledu vývoje ulic v čase. Rozbor je vypracován na základě studia odborné literatury zabývající se onomastickou problematikou.

Klíčová slova: onomastika, toponomastika, urbanonymie, Jindřichův Hradec, uliční názvosloví

Abstract

The master thesis deals with the scientific field of onomastics, specifically focusing on toponyms. It focuses on urbanonymy in the area of Jindřichův Hradec and the main aim is to contribute to the understanding of street nomenclature in the area. The analysis is guided in two directions, the first one is devoted to the motivation of the origin of the names of selected streets based on historical literature and the second part is complemented by the perspective of the development of streets over time. The analysis is based on a study of literature dealing with onomastic issues.

Key words: onomastic, toponomastic, urbanonymy, Jindřichův Hradec, street nomenclature

Obsah

Obsah.....	6
Seznam zkratek.....	8
Úvod	9
Teoretická část.....	11
1. Onomastika	11
1.1. Funkční pojetí.....	12
1.2. Historie.....	13
1.3. Klasifikace onomastiky.....	15
2. Toponomastika	18
2.1. Materiál	19
2.1.1. Nebezpečí v materiálu	20
2.2. Klasifikace toponomastiky	21
3. Urbanonymie.....	23
3.1. Historický vývoj.....	24
3.2. Jazyková stránka	25
3.3. Standardizace pojmenování.....	26
3.4. Pravidla pro psaní urbanonym.....	27
3.5. Klasifikace uličního názvosloví	28
3.6. Honorifikační motiv.....	30
3.6.1. Politický vliv a proměny honorifikačního pojmenování.....	31
Praktická část.....	34
Metodologie	34
4. Jindřichův Hradec.....	37
4.1. Etymologie názvu	37
4.2. Historie města	37
5. Mechanismus pojmenovávání ulic.....	39

6. Uliční názvosloví Jindřichova Hradce	40
6.1. Kategorizace uličního názvosloví dle hlediska motivačního	41
6.1.1. Honorifikační názvosloví	41
6.1.1.1. Deantroponymické honorifikační názvy.....	41
A. Názvy dle významných osobností	42
B. Názvy dle lokálních osobností a osob se vztahem k městu.....	43
6.1.1.2. Dechrémantonymické honorifikační názvy	46
6.1.1.3. Deapelativní honorifikační názvy	47
6.1.2. Nehonorifikační názvosloví	48
6.1.2.1. Detoponymická urbanonyma.....	48
A. Názvy dle směru komunikace	48
B. Názvy dle polohy komunikace	49
C. Názvy dle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla	51
6.1.2.2. Charakterizační urbanonyma na základě vztahového modelu „jaký, -á, -é“, „jací“, „za jakých okolností“	53
A. Názvy dle profese, charakteru, vlastnosti, účelu	53
D. Názvy dle barvy, rostlin, přírodních látek	54
6.2. Kategorizace uličního názvosloví dle historického období.....	55
6.2.1. Období do roku 1918	56
6.2.2. Od vzniku republiky do roku 1939	59
6.2.3. Válečné a poválečné období: 40. a 50. léta	62
6.2.4. Období socialismu: 60. – 80. léta	63
6.2.5. Po roce 1989 až do současnosti	64
Závěr	66
Seznam literatury	69
Seznam tabulek a grafů	75
Seznam příloh	76

Seznam zkratek

apod.	a podobně
ASCS	Akademický slovník cizích slov
atd.	a tak dále
ČSAD	Československá státní autobusová doprava
EU	Evropská unie
JH	Jindřichův Hradec
kupř.	kupříkladu
MČ	místní část
nám.	náměstí
např.	například
NO	národní obrození
PJ	pomístní jméno
př.	příklad
SSČ	Slovník spisovné češtiny
T.G.M.	Tomáš Garrigue Masaryk
tj.	to je
ZJ	zeměpisná jména

Úvod

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku uličního názvosloví, jež je dílčí disciplínou oboru onomastiky. Dizertace se zabývá souborem názvů ulic, náměstí, nábřeží a sadů, které spadají do historického centra města Jindřichův Hradec. Cílem práce je prohloubit povědomí o uličním názvosloví města z hlediska motivace vzniku názvu a ukázat proměny pojmenování zdejších komunikací v závislosti ve vztahu k dějinám.

Pozornost je záměrně věnována urbanonymii tohoto města, jelikož se jedná o mou rodnou lokalitu a studium onomastiky je velice oblíbené téma, kterým jsem se již v minulosti zabývala. Oblast urbanonymie nebyla náhodná, podnětem byla moje uvádějící paní učitelka pro souvislou praxi, která se v rámci projektu s dětmi ze základní školy zabývala touto tematikou. Bohužel přes vysoký počet názvů jsem pracovala jen s určitým počtem místních ulic, jež spadají do historického centra. Dalším impulsem byl zájem o historii města a zvědavost po motivaci názvosloví. Menší obavy nastaly při zjišťování dostupnosti materiálu a možnosti získat celkový přehled o městském uličním seznamu jmen. Ty však nebyly naplněny a díky milému přístupu zaměstnanců městského úřadu mi byl propůjčen základní prvek pro vypracování této práce.

Práce je rozdělena na dva hlavní oddíly, na teoretickou a praktickou část. Začíná se teoretickou přípravou, díky které bude zpracována ústřední část práce. Na základě studia knižních publikací a odborných článků je představen obor onomastika jako uvádějící kapitola, kde je zpracována funkčnost, klasifikace a historie toho odvětví. Oblast urbanonymie se také opírá o vědní disciplínu zvanou toponomastika, která následuje jako další kapitola, kde je zpracováno její vymezení, klasifikace a nastíněn sběr materiálu pro bádání. Poslední úsek tvoří oddíl o samotných urbanonymech, jenž je propracován více do hloubky, jelikož je předmětem centrální části práce. Dochází k vymezení termínu urbanonymie, k nastínění historického vývoje, jazykové stránky a standardizace pojmenování. Dále byly důležitou součástí pro zpracování praktické analýzy i kapitoly klasifikace uličního názvosloví a honorifikační motiv. V praktické části jsou ulice analyzovány ze dvou hledisek, ale ještě před tím následuje stručný výklad o Jindřichově Hradci, etymologie názvu Jindřichův Hradec a v neposlední řadě historie samotného města. Díky spolupráci s městským úřadem mohla vzniknout i další část, a to je mechanismus pojmenování, kterým se řídí městské zastupitelstvo. Následují hlavní dvě kapitoly týkající se kategorizace uličního názvosloví u vybraných ulic města. První vytváří zařazení komunikací dle motivačního hlediska a druhá představuje historické proměny pojmenování v důsledku historicko-politických změn. Přesné vysvětlení a

konkrétní kategorizace celé kapitoly je představeno v metodologii práce. Součástí analýzy jsou grafy shrnující výsledky práce, na kterých jsou zřejmé poměry zařazování ulic do jednotlivých kategorií, a tabulky představující souhrnný seznam studovaných ulic. V konečné části je vytvořena příloha obsahující mapy a fotografie vztahující se k dané práci.

Teoretická část

1. Onomastika

Všechny zkoumané publikace se shodují na jednotné znějící definici, onomastika je nauka o vlastních jménech (tj. onymech či propriích). Nauka o konkrétních vlastních jménech, areálech či objektech. Odlišnost od apelativ je dána tím, že se nevztahují k pojmu, ale vážou se na individuálnost, tudíž propria nominují individualizované objekty na nepojmenovaném základě. Jejich význam nemusí být očividný, ale důležitost hraje propriální obsah (hydronymum *Vydra* – není důležitá spojitost s vodní šelmou *vydra*, ale to podstatné je, že se jedná o hlavní pramenný tok řeky Otavy) (Štěpán, 2016, s. 9).

Českými odborníky zabývajícími se danou problematikou je vnímána jako svébytný vědní obor lingvistiky, který se vyznačuje svou autonomií a zároveň schopností spolupracovat v rámci integrity. Postihuje propriální stránku konkrétního jazyka v oblasti vzníkání, fungování a strukturování. Ukazuje nám, jaké jsou pojmenovací podmínky a principy z hlediska společenského, časového, místního, komunikačního (*Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2016, s. 1240). Cílem této vědy je etymologicky vyložit propria, ale také analyzovat systémovost principů a povahy onymické jazykové roviny, a proto na ni nahlížíme jako na samostatnou lingvistickou disciplínu (Šrámek, 2016, s. 124).

Nově vznikající lexikální jednotka, která bude mít funkci propria, projde pojmenovacím aktem a na jeho základě je zde naléhavost splňovat sémiotické a sémantické vlastnosti. Onomastika se prezentuje dvěma pojmenovacími procesy, kdy v prvním případě nová označení přímo vznikají (resp. vznik nových názvů pro toponyma, hodonyma apod.) a v druhém se jedná o přenesení jména z jiného, již existujícího, nebo výběrem jména z jazykového systému (př. jméno pro novorozeně). Existující vlastní jména jsou podmíněna společenským určením, důležitostmi, nutnostmi, a proto mohou naplnit svou funkci jen v oblasti, pro kterou byla vytvořena (Šrámek, 1986, s. 16-28).

Ve vztahu ke společenským vědám se vlastní jména stávají předmětem výzkumu a teoretickými východisky. Kvůli jazykové povaze jsou podstatným prvkem geneze proprií a je zajištěno začlenění do společenského systému komunikace (Šrámek, 1999, s. 11).

Česká onomastika nese ve světě dobré jméno, především pro svou velkou teoretickou základnu a propracovanou materiální analýzu. Na mezinárodní úrovni se proslavila tříděním místních a pomístních jmen, teorií vztahu mezi osídlením a proprií,

teorií pojmenovacích modelů, zpracováním mluvnických vlastností proprií (přechylování). Onomastické výzkumy dále využívají pro své teorie i ostatní obory, jako jsou historie, jazykověda, archeologie, geologie, demografie, etnografie atd. Největší pozornost však směřuje k poradenské činnosti v oblasti antroponym a toponym (Knappová, 1985, s.4-8).

Z dějinného hlediska se onomastika značně rozvíjí od 50. – 60. let, kdy už není součástí vědy historické, kde měla pouze pomocný charakter, ale je zařazena do jazykovědného systému a může se zdokonalovat v teoretické oblasti. Hlavní příčinou této změny bylo uvědomění si jazykové povahy vlastních jmen a jejich pojmenovacího systému (Šrámek, 1999, s. 3, 50). Když se vrátíme ještě více do minulosti, konkrétně do doby národního obrození, tak je zde také zřejmé navyšující se studium onomastiky, jelikož hlavním cílem NO bylo podpořit národní jazyk, tudíž se zvyšuje zájem o něj samotný, o kulturu, historii a používání český jmen. (Harvalík, 2004, s. 17-18).

1.1. Funkční pojetí

Propria mohou splňovat rozmanité funkce, každý autor na vlastní jména nahlíží trochu jinak a představuje klasifikaci funkcí rozdílně. Dle Marie Čechové (1996, s. 54) je tou hlavní funkcí proprií přímo pojmenovat či identifikovat předmět jako jediný svého druhu čili jako unikátní, jedinečný. Vystává zde ale problém, jelikož jazyk nedominuje natolik širokou škálou jmen pro pojmenování jedinců a jednotlivin. Proto onomastika musí někdy nebrat zřetel na stránku významovou a využívá jména obecná, jako jsou Písek, Ostrov, Slaný, která jsou chápána jako názvy měst a s obecnými významy slov písek, ostrov, slaný nejsou pomocí identifikační funkce ve shodě. Apelativa, jména obecná, pojmenovávají všeobecně, podle druhů a obecných příznaků.

Rozpracované třídění funkcí vlastních názvů představila Miloslava Knappová ve svém článku „*K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen*“ (1992, s. 211-214), kde upozorňuje na to, že funkční pojetí proprií je odlišné od apelativního pojetí. Onymický systém je vnímán jako volba a působení vlastních jmen a na základě pojmenovaných objektů lze tento systém třídit dle jeho nominace na následující funkce.

- Nominační, individualizační (diferenciační) – společností determinovaná nominace. Autor tyto funkce určuje jako „základní“.
- Asociační, evokační, konotativní – pojmenování objektu je stejné s obecnými či vlastními jmény skutečného světa.
- Sociálně klasifikující – předmět je určován na základě různorodých hledisek,

například dle místa, času, sociálního aspektu, náboženství atd.

- Deskriptivní (charakterizační) – popisná nominace vlastních názvů.
- Expresivní, emocionální (psychologická funkce) – jak pojmenování působí na recipienta.

Také se mohou objevit i funkce speciální, které jsou podmíněny dobově a společensky, tudíž mají specifický onymický systém (např. funkce reklamní).

Onomastika se funkčnímu pohledu věnuje velmi intenzivně a pozornost je věnována i funkcím v literární onomastice. Rozdělují se podle dvou vztahů (Šrámek, 2016, s. 101-102):

- a) Funkce vztahující se k literárnímu textu – spadají sem i celoživotní díla autora (jedno jméno se může vyskytovat i v jiných dílech).
- b) Funkce vztahující se k literárním postavám (většinou se jedná o antroponyma).

1.2. Historie

První záchvěv onomastiky se objevil již ve 12. st. u kronikáře Kosmy (*Chronica Boemorum*), který se pokouší objasnit název hradu Podivín (motivace dle zakladatele Podivy). *Propria*, konkrétně toponyma, jsou podpořena i díky zakládání měst a hradů. Kvůli německým osadníkům v této době dochází ke vzájemnému prolínání, jelikož se setkávají dva jazykové systémy (Ústí – Aussig) a pozůstatky vnímáme až dodnes. Viditelné známky jsou i v biblických, kronikářských a diplomatických textech, kde se onymie uplatňovala pro politické, obchodní, cestovní, kulturní kontakty. Onomastika se značně dotýká i slovníků, konkrétně Matouš Benešovský Philonom ve svém díle *Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž jaký jest jejich rozum* přichází s inovací slovníků v podobě takové, že do nich zařazuje vlastní jména a propojuje je s apelativy. Na významném podpoření toponomastiky se podílel Jan Amos Komenský, který do svého díla zařazuje jména řek, rybníků, hor, zemí, krajin, apod a využívá k tomu český, německý a latinský jazyk. V 18. st., za dob Marie Terezie a jejího syna Josefa II., vznikají reformy o sčítání lidu, číslování domů a vzniká povinnost nosit při jméně příjmení (Pleskalová, 2007, s. 377-384).

Historie *proprii* je spjata s vývojem jazyka a společnosti, tudíž se v českém prostředí tento obor začíná plně rozvíjet v 18. – 19. st. V tomto období narůstá zájem o český jazyk a tím je podpořen i zájem o vlastní jména antroponym, oikonym, oronym, hydronym. U lidí narůstá zvědavost, a tak se začínají rozšiřovat teoretické prameny, *propria* vstupují do kulturního vědění a povědomí o vlasti, a díky tomu se zvyšuje národní

uvědomění. Důležitou roli v tom sehrál Josef Dobrovský, poukázal na to, že i propria mají svůj systém podpořený o etymologické zásady a nejedná se o pouhý nahodilý princip. Dobrovský byl velkou inspirací pro Františka Palackého, jenž je vnímán jako zakladatel onomastiky, protože se mu podařilo propojit filologické hledisko s historickým. Podílel se na vzniku etymologických výkladů a ve svých pracích pracuje s osobními jmény a toponymy („O jménech místních v zemi české a moravské“), díky tomu české názvosloví stouplo na pomyslném žebříčku k německému názvosloví. Byl přesvědčen o tom, že propria nám nabízejí historické záznamy z těch nejstarších dob. I na konci 19. století byla vlastní jména ve školství vnímána jako zrcadlo do naší minulosti (Pleskalová, 2007, s. 384-399). Sám Palacký se zaměřil na zkoumání místních jmen ze starých pramenů, které byly již zapomenuty, a v díle „Popis Království českého“ z roku 1848 představuje českou podobu toponym. Dílo má až dodnes skvělý ohlas a pro mnoho badatelů je stále inspirací (Harvalík, 2004, s. 18). V tomto období se vybudovala pevná základna, která je připravena se samostatně dál rozrůstat. Zájem vzbudila u učitelů, úředníků, kněží a stále více je tu snaha poznat historické spektrum vývoje onymů (Pleskalová, 2007, s. 384-399).

V roce 1913 je zřízena Místopisná komise (předseda Josef Zubatý) na popud Vítězslava Šimáka, jež měla reprezentovat onomastiku na území České akademie věd. Převládala stále německá onomastika, ta ale cítila potřebu sounáležitosti i s onomastikou českou. Hlavním důvodem pro založení bylo zaznamenávat vznik nových pojmenování a přejmenovací činnost. Dnes je tento orgán stále přítomný pod názvem Onomastická komise. V tomto roce jsme se také dokázali přiblížit onomastickému vrcholu, za který byla považována Anglie, a to díky dílu Viléma Mathesia *O vědeckém zkoumání anglických jmen místních* (Pleskalová, 2007, s. 399-404).

Po druhé světové válce došlo k dalšímu rapidnímu vývoji, jelikož dochází k odněmčování názvosloví. Česká onomastika se začíná objevovat na mezinárodním poli, velká spolupráce proběhla se Slovenskem. Na nauku už není pohlíženo jako na okrajový obor, ale je viděna jako dílčí disciplína, do které přispívají významní badatelé, jako jsou František Trávníček, Antonín Profous, Vladimír Šmilauer, Ivan Lutterer, Rudolf Šrámek, Josef Beneš, Jan Svoboda a další. Zakládají se pracoviště, časopisy (*Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*), vznikají teoretické práce a onomastika vstupuje do univerzitního prostředí (Pleskalová, 2007, s. 405-410). Výuka na vysoké škole byla podpořena zakladatelem moderní onomastiky Vladimírem Šmilauerem, který se už před 2. světovou válkou snažil zařazovat semináře na toto téma při Karlově univerzitě a pokračoval v nich až do roku 1975 (Harvalík, 2004, s. 23).

V 70. letech dochází ke kvantitativnímu i kvalitativnímu rozvoji a internacionalizaci. Vznikají nejvýznamnější díla české onomastiky, z kterých čerpá i současnost. Antonín Profous se díky své pětidílné práci „Místní jména v Čechách“ dostává na mezinárodní scénu a čeští badatelé se podílejí na mezinárodní činnosti pro OSN, jsou voleni do mezinárodních orgánů. V Česku se ústředním pracovištěm stává Ústav pro jazyk český AV ČR, na vysokých školách jsou zajištěny přednášky a výzkumné programy. Onomastické bádání je zabezpečeno (Pleskalová, 2007, s.410-421).

V poslední dekádě 20. st. dochází k vypracování soupisu místních a pomístních jmen pro celé naše území, které je zpracováno do slovníkové verze. Svoji podobu získávají i slovníky pro rodná jména a příjmení. Začíná se pracovat s digitalizací materiálu a vyvstávají nová témata, jako jsou urbanonymie, hydronymie a biblická onomastika (Pleskalová, 2007, s. 422).

1.3. Klasifikace onomastiky

Dělení vlastních jmen můžeme nalézt rozdílné, jelikož si každý jedinec, jenž se zabývá danou problematikou, vytvořil vlastní způsob třídění. Například **Vladimír Šmilauer** ve své knize *Úvod do toponomastiky* (1963, s. 6) představuje hned dva pohledy, jak můžeme dělení vnímat. První pohled autora směřuje na jména osob a jména zeměpisná, kde přihlíží ke kvantitě skupin, které jsou nejčastěji podrobeny bádání a nazývá je jako hlavní oddíly onomastiky.

1. **Antroponomastika** – nauka o vlastních jménech osobních (lidských) (ASCS, *Internetová jazyková příručka*, © 2008–2020).
2. **Toponomastika** – onomastika zabývající se vlastními zeměpisnými jmény (SSČ *Internetová jazyková příručka*, © 2008–2020).

Druhý pohled je zamýšlen, že vlastní jména a názvy jsou pojmenovány:

1. Živé bytosti

- a. osoby (Jan, Novák);
- b. zvířata (Šemík, pes Sultán);
- c. národy, kmeny, obyvatelé (Pražan, Čech);
- d. pohádkové, nadpřirozené a personifikované bytosti (Zlatovláska).

2. Neživé věci

- a. nebeská tělesa a souhvězdí (VJ planet, hvězd);
- b. zeměpisné jevy (Sahara, Evropa);
- c. lidské výtvořky a zařízení:

- i. státy a správní oblasti (kraje, regiony);
- ii. instituce veřejné (národní parky).

Další možné třídění můžeme najít u **Rudolfa Šrámka** (1999, s. 16), který má velice podrobné a rozsáhlé dělení jednotlivých tříd vlastních jmen, které jsem rozpracovala ve své bakalářské práci. V této práci nastíním už jen jeho tři velké prostory dělení podle povahy souboru vlastních jmen z hlediska jazyka onomastiky.

1. **Geonymický plán (GEONYMA)** – spadají sem všechny typy toponym (tj. jména předmětů na povrchu země i útvarů pod zemským povrchem) a kosmonym (tj. jména nebeských těles a objektů na nich). Tyto objekty se nacházejí v mapách, tudíž je můžeme vyjádřit kartograficky.
2. **Bionymický plán (BIONYMA)** – jedná se o jména živých i předstíraně živých bytostí, jako jsou: antroponyma, pseudoantroponyma a zoonyma.
3. **Chrématonymický plán (CHRÉMATONYMA)** – obsahuje jména objektů, jevů a vztahů, která vznikla lidskou činností (např. společenskou, kulturní, ekonomickou, politickou).

Šrámek (1999, s. 16-19) také nabízí možná kritéria, jak můžeme na propria nahlížet z hlediska dělení, které je následující:

A. Jména přímá X nepřímá

- Přímá propria – pojmenovávají přímo, vidíme shodu (kupř. louka s vlastností nivy = Niva). Jméno vzniklo podle své věcné stránky a je předpokládán vzájemný vztah. Problém vzniká u metaforické nominace.
- Nepřímá propria – jedná se o vztah k jinému objektu (kupř. pole ležící za vodou = Za vodou, suchost na louce = Suchá). Motivace vzniku spočívá ve shodě s jednou vlastností (lokalizující, jakostí, posesivitu atd.).

B. Jména předložková X nepředložková

- Předložková propria – vznik jména je podpořen předložkou, která stojí jako základ pro lokalizující informaci jména (tj. pole, lesy, louky atd.). Takže se může jednat o příjmení Podhájský, Zábranský, Mezihorák.
- Nepředložková propria – propria stojící bez předložky.

C. Jména primární X sekundární

- Primární propria – jsou slova nemotivovaná, tudíž nejsou odvozena od jiného slova (př. dub, buk) nebo také jména nejstaršího původu, než se od nich začaly odvozovat nové názvy.
- Sekundární propria – derivovaná jména, slova motivovaná (př. Doubí).

D. Jména topografická X kulturní

- Topografická propria – příklady jsou Brodek (brod), Vražno (vráž), Zářičí (řeka).
- Kulturní propria – jsou Hradec (hrad), Klášterec (klášter), Osek (osek).

2. Toponomastika

Je nauka o vlastních jménech zeměpisných neboli geografických (Šmilauer, 1963, s. 7). Slovo toponomastika vzniklo z řeckého slova *tópos*, jež lze vysvětlit jako místo, krajina, země (Rejzek, 2001, s. 702).

Encyklopedický slovník češtiny (2002, s. 491) definuje toponymum jako jméno vlastní zeměpisné (geonymum), kam spadají jména pozemských objektů ležících v krajině, která jsou pevně kartograficky zachycena v mapách. Také se mezi ně zařazují kosmonyma, jména mimozemských objektů. Vždy se jedná o substantiva, i když se mohou tvářit jako adjektiva (př. pole Dlouhé), číslovky (př. Osmý) nebo se jedná o víceslovné názvy.

Toponyma by se měla studovat ze dvou hledisek, z jazykového a historického. Nejde na zeměpisná jména pohlížet jen z jazykové stránky, protože je přijatelnější mít historické vědění o nositelích jména. Ovšem tato teorie se neuplatňuje celosvětově. Ve Švédsku se dlouhou dobu uplatňoval pohled jen jazykový a v Německu převažoval moment historický (Šmilauer, 1963, s. 9).

Zeměpisná jména zprostředkovávají potřebné informace, díky kterým jsme schopni rekonstruovat historické procesy, události a přírodní podmínky, studovat vývoj jazyka a analyzovat různé formy nářečí, označit geologické, geomorfologické a biologické oblasti, zkoumat vývoj sídel. Umožňují náhled do vlastnických vztahů, hospodaření a do průběhu migrace, kde odkazují na staré trasy, stezky (David a Mácha, 2014, s. 14). Jelikož jsou to jména, která se vyskytují nezávisle na slovní zásobě a nejsou s ní spojována, může docházet k častým nepřesnostem, zkomoleninám nebo mohou být deformované lidovou etymologií. S těmito zásahy se setkáváme od nejstarších dob, kdy ještě nebylo zavedeno písemnictví, ale jména místní byla již používána. Jazyková stránka byla pro společnost stejně důležitá jako ta politická, jelikož až tehdy, kdy je objekt pojmenovaný, vnímáme ho jako realitu (Polívková, 2007, s. 11).

Za hlavní si nauka klade jednoznačně funkci pojmenovací a nominační, která nominuje určitý objekt. Svou důležitost mají i funkce diferenciační, identifikační, jelikož společnost potřebuje rozlišovat objekty živé a neživé. Neexistuje doposud etnikum, které by nevyužívalo nominaci, jelikož na jejím základě je možné rozlišit předměty od sebe navzájem (Pleskalová, ©2017). Nejdříve se pojmenovávalo bez propriální podoby za účelem charakterizovat příslušné jevy. V historii byla prvotní potřeba ustanovit orientační body v krajině, řeky, hory, kopce apod. (Nový encyklopedický slovník, 2016, s. 1877).

Základní motivy pro pojmenování shrnuje Jana Pleskalová (©2017):

- a) poloha, směr pojmenovaného (Olomoučany – vesnice, kam obyvatelé přišli z Olomouce);
- b) přímé pojmenování objektu (Kravaře – vesnice, kde jsou chovatelé krav);
- c) popis, charakteristika objektu se zřetelem na jeho vznik (Žďár – vzniklo na základě žďáření = vypalování lesa či křovin za účelem získání zemědělské půdy (Slovník cizích slov ©2008-2022);
- d) příslušnost a vztahy k osobám, honorifikující motiv (Masarykova ulice – podle T. G. Masaryka).

V první dekádě 19. st. se objevují první prameny s výkladem zeměpisných jmen. Tehdy bylo rozšířené vyhledávat v toponytech skryté znaky slovanské či indoevropské přítomnosti. Badatelé si začínají uvědomovat význam toponym ve vztahu k jiným oborům, jako jsou historie, archeologie, zeměpis, přírodopis atd. Důležitými zdroji pro výzkumné práce se staly tereziánský a josefínský katastr nebo také první katastrální mapy, vojenské mapy a v neposlední řadě žijící pamětníci. Antonín Profous byl přesvědčen o tom, že když se dokáže sestavit kompletní inventář pomístních jmen, tak český lid sroste se svou zemí a zapustí kořeny po celé oblasti (David a Rous, 2006, s. 12-14). Není to jen slovo složené z hlásek, ale je to jméno, které má vztah ke svému objektu, představuje jeho dějinný charakter a je v něm otisk pojmenovávajícího (Šmilauer, 1963, s. 10).

2.1. Materiál

Sběr materiálu je vnímán jako více důležitý než samotný výklad, protože se nejedná o žádné hypotézy, ale o fakta, která přežívají. Proto můžeme říct, že sebrané materiály jsou tou nejdůležitější složkou pro výzkum. Vladimír Šmilauer ve své knize (1963, s. 28-54) rozděluje materiál do tří skupin.

A. Historický

Před Bílou horou fungovaly vyprávěcí prameny, které obsahovaly jen malé množství základních jmen. Později se ve starších dobách začínají psát stěžejní listiny zachovávající informace o starých toponytech a na jejich základě vzniká historický topografický slovník. Mezi známé prameny autor zařazuje berní rulu (první soupis země), moravské lánové rejstříky, tereziánský fase, josefínský katastr, Popis království Českého (František Palacký) apod. Historický materiál zkoumá užívání jména v té době a srovnává ho s dnešním, také porovnává pravopisnou, hláskovou a slovotvornou stránku té doby se současnou. Díky tomu můžeme odhadnout stáří a původ jména (například u jmen vodních

toků, osad, lesů, hor).

U značné části hrozí však riziko, že se bude jednat o podvrh či padělek, a proto se musí brát zřetel na různé faktory, abychom se přesvědčili o správnosti listiny. Jeden z faktorů může být, jaký písař ji psal, jakým způsobem byla otištěna nebo zda se jedná o kopii či originál. Písaři nebyli moc důslední, tudíž lehce mohlo dojít k pravopisné chybě i špatnému přepisu

B. Nářeční

Pod jména nářeční, kam spadají jména traťová (jména polních tratí), se zařazují místní, a především pomístní jména. Existují rozmanité poučky, jak získávat materiály o lidových jménech, ale Antonín Profous doporučuje ptát se sousedních osad, kde nejsou jména uváděna úředně. Ve Švédsku dokonce sepsali metodiku pro sbírání lidových podob jmen, která doporučuje vždy najít znalce v dané osadě, kteří spravují určité toponymum (lesníci, lesní dělníci). Samozřejmě nemůžeme tento zdroj považovat za relevantní. Původní název nemusí být odhalen, jelikož se může lišit spisovný pravopis od nářečí, proto jsou pro výzkum důležitá zachovalá toponyma v nářeční podobě, díky nimž jsme schopni dokládat zaniklé hláskové změny.

C. Zeměpisný

Hlavní prameny zeměpisného materiálu jsou mapy, atlasy, zeměpisná díla (cestopisy, deníky z cest, indexy velkých atlasů), lexikony (sídlišť). Klaudios Ptolemaios, alexandrijský zeměpisec, je autorem mapy Ptolemaiovy, která je nejstarší mapou na našem území. Další autoři, ze kterých mohou dnešní vědci vycházet, jsou František Roubík, Mikuláš Kulhavý, Jan Amos Komenský a autoři vojenských map. I zde se setkáváme s nedokonalostmi v mapách našeho území, protože byly sepsány německými písaři, u kterých se projevila neznalost českého jazyka, také to bylo podpořeno tím, že názvosloví dlouho nemělo přesně stanovená pravidla pro psaní.

2.1.1. Nebezpečí v materiálu

Problémy při výkladu toponymum souvisí vždy s badatelem. Zbyněk Holub ve své práci *Onomastika* (2018, s. 103-104) představil ty prvotní, se kterými se můžeme setkat.

- jména vzniklá nahodilostí nebo podle netypické události (př. Tatobity – výprask zlodějů);
- jména vzniklá na bázi primitivního motivu;
- jména vzniklá podle lidové etymologie;
- jména, která se obměňují, přenášejí, komolí (nejsou původní);

- jména stejné formy nemusí vždy znamenat stejný původ (homonymie);
- jména zapsaná v pozdní formě, nepřesně (časová diferenciaci mezi vznikem jména a jeho zápisem);
- chyby editorů.

2.2. Klasifikace toponomastiky

Stejně jako u onomastiky tak se i u toponomastiky setkáváme s různými názory na dělení zeměpisných jmen. V této kapitole si představíme pohledy Vladimíra Šmilauera, Rudolfa Šrámka a Libuše Olivové – Nezbedové.

- **Vladimír Šmilauer** (1963, s. 7) dělí zeměpisná jména do tří kategorií:
  1. choronyma – názvy dílů světa, oblastí, zemí, krajin, států, okresů, krajů;
  2. toponyma (jména místní) – názvy lidských sídlišť, osad, obcí, místních částí (mlýny, samoty, cihelny), význačných staveb (hrady, kostely), domů, ulic, náměstí, nábřeží, mostů atd.;
  3. jména pomístní:
    - a. hydronyma (názvy vod) – rybníky, bažiny, jezera, potoky, vodní nádrže apod.;
    - b. oronyma (názvy tvarů členitosti povrchu zemského) – vrchoviny, hory, pohoří, roviny, ostrovy apod.;
    - c. jména pozemků – parcely, obory, pastviny, revíry apod.;
    - d. jména drobných přírodních útvarů – skály, jeskyně apod.;
    - e. jména jednotlivých předmětů – kapličky, pomníky, památeční stromy apod.;
    - f. jména komunikací – cesty, železnice, přístavy apod.
- **Rudolf Šrámek** (1999, s. 163-164) nám představuje velice rozpracované třídění vlastních jmen, kde se zabývá také rozdělením zeměpisných jmen (ZJ), která řadí pod geonyma, tj. pojmenování objektů ležících v krajině, která jsou pevně ukotvena v kartografické podobě. ZJ člení do dvou tříd:
  1. oikonyma (propria pro osídlené objekty, včetně objektů již neexistujících) – jména domů, vsí (Políkno), sídlišť (Hvězdárna), měst (Jindřichův Hradec), hradů a zámků (Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec) apod.;
  2. anoikonyma (propria pro neosídlené objekty):
    - a. hydronyma – jména pro potoky (Hamerský potok), řeky (Nežárka), jezera, rybníky (Vajgar), vodní nádrže, moře, mořské

proudy, bažiny, zálivy, kanály, vodopády atd.;

- b. oronyma – jména pro kopce (Rýdův kopec), vyvýšeniny, skály, vrcholy, jeskyně, nížiny, úbočí, jámy, srázy, skalní stěny atd.;
  - c. agronyma (ekonomicky využívané oblasti) – jména pro pole, louky, lesy (Háj), pastviny, vinice a přiřazují se i jména pro doposud neobdělanou půdu atd.;
  - d. hodonyma (jména pro komunikační spoje a objekty spojující cesty) – stezky, polní cesty, mosty, lávky, železnice, letiště, přístavy atd.;
  - e. chronyma (části zemského povrchu) vznikají:
    - i. přirozeně – pouště, regiony, světadíly (Sahara, Evropa);
    - ii. lidskou činností – země, státy, kraje, národní parky apod.
- **Liboše Olivová – Nezbedová** (1995, s. 15-16) do pomístních jmen zařazuje obdobně jako Šmilauer následující vlastní jména: hydronyma, oronyma, pozemková jména, hodonyma a jako poslední kategorii představuje vlastní jména neživých přírodních a lidstvem vytvořených objektů, jenž jsou v krajině pevně ukotveny a nejsou určeny k užívání lidmi. Jsou to jména balvanů, kapliček, ukazatelů cest, hřbitovů, křížků, lomů, dolů apod.

3. Urbanonymie

Pojem urbanonymie je specifická kategorie toponym, pro kterou není dodnes určena jedna konkrétní definice, jelikož nemá v české ani slovanské onomastice dlouhou tradici. Z tohoto důvodu není tematika urbanonym natolik probádaná a vědci se nemohou shodnout na zcela přesném určení. Nový encyklopedický slovník předkládá většinový názor, že se jedná o jména sídelních i nesídelních objektů realizujících se v katastru města (Nový encyklopedický slovník, 2016, s. 1928). David a Mácha ve své knize (2014, s. 45) používají pojem urbanonyma jako soubor uličních jmen a v druhé řadě jako vlastní názvy objektů, které mají význam pro město.

Mezi urbanonyma můžeme zařadit (David, ©2017):

- názvy městských obvodů, čtvrtí, sídlišť;
- názvy ulic, náměstí, parků, veřejného prostranství;
- názvy mostů, podchodů, památníků, soch, fontán;
- názvy sídelních i nesídelních objektů – divadlo, kino, sportovní hala, stadion, restaurace, hotel;
- názvy místností a sálů;
- názvy tratí, zastávek, stanic, letišť.

Rudolf Šrámek (1990, s. 73) ve své práci klade důraz na tom rozlišovat od sebe pojmy urbanonyma a urbonyma. Urbanonyma definuje jako onyma osídlených či neosídlených objektů, které jsou ukotveny v katastru a jejich poloha je směřována k centru města. Tudíž sem spadají různorodé objekty důležité pro společenský život. Zatímco urbonyma vysvětluje jako názvy pro vlastní jména měst, vesnic, skupiny domů, zpustlé lokality mající charakter města od založení nebo v závislosti na historickém vývoji.

Zeměpisná jména jsou důležitým prvkem sloužící k orientaci a uvědomění si prostoru, jelikož dochází ke ztotožnění s pojmenovaným místem či oblastí (David a Mácha, s. 69). Urbanonyma nám skrze svou nominaci odrážejí historický vývoj města a dokládají politické, ideologické, společenské a kulturní aspekty, což není pro vlastní jména natolik příznačné. Na těchto aspektech se uplatňuje motivace jmen pro názvy ulic, továren, sídlišť, institucí apod. V historickém důsledku může docházet v urbanonymii k různým zánikům a vznikům objektů, a tím dochází k nejrůznějším změnám. Mohou zaniknout určité objekty, které nenesou žádné vlastní jméno, a jako upomínka se uloží v urbanonymii nebo zaniknou objekty, jež mají své vlastní jméno, a tak díky zeměpisným

názvům jméno nezanikne. Také může docházet ke změně pojmenování, i když daný objekt stále existuje, většinou v důsledku změny politické situace (Urbanonyma a urbanonymie, ©2017).

3.1. Historický vývoj

Na základě společenských podnětů se již ve středověku můžeme setkat s prvními názvy ulic. Byla potřeba diferenciovat či vyčlenit jeden konkrétní objekt od skupiny podobných entit, aby nedocházelo ke špatné orientaci. Hlavní funkcí je tedy identifikovat předmět a funkce orientační (Harvalík, 2004, s. 29). Až do konce 18. století byla motivace pro pojmenování ulic na základě jejich polohy, vlastnosti, směru, profese či národnosti obyvatel, významných objektů. Také obyvatelé využívali ironická označení pro názvy ulic, které se nacházely na okraji městských hradeb nebo to byla místa určena pro židovské obyvatelstvo. Byly nehezké, neupravené a se špatnou pověstí, z toho důvodu se jim záměrně přisuzují názvy estetické, jako jsou Liliová, Zlatá, Růžová apod. V této době nedocházelo k pevnému ukotvení názvu, ale naopak jména byla velice rozkolísaná. Častým problémem se stávalo, že pro jeden objekt existovalo více názvů.

Důležitým mezníkem se stává rok 1770 – 1771, kdy dochází k uzákonění číslování domů, na jehož základě dochází ke standardizaci uličního názvosloví v 19. st. (David a Mácha, 2014, s. 47). V průběhu století se objevuje nový motivační rys pojmenování ulic a to jsou jména podle známých osobností z politického či kulturního života, významných událostí, míst a zemí. Tento zdroj nominace nese označení honorifikace, jenž s sebou nese problém, jelikož často dochází k proměnlivosti názvů v důsledku rozvoje politického života (Harvalík, 2004, s. 30).

Ve 20. st. se hojně začíná využívat pojmenování podle žijících osobností, platilo zde jediné omezení v zákoně, které stanovilo zákaz nominace podle někoho, kdo se projevuje nepřátelsky vůči republice (David a Mácha, 2014, s. 49). Současně se dalším zdrojem stává označení podle významných dnů, organizací a hnutí. Můžeme si tedy všimnout, že k základní identifikační funkci se připojují nové funkce honorifikační a dedikační. V důsledku toho je velký nárůst měst co do velikosti, jelikož se začíná budovat za hradbami, kde kdysi byla soustředěna pouze řemesla. Objevují se náměstí, ulice, čtvrtě, a proto je potřeba nových jmen, ale už ne spontánní cestou, ovšem tou oficiální. V této oblasti se však nepoužívá honorifikační motivace, ta je určena pro centrum města. Další změnou se stala zásada, která stanovila, aby se v jednom městě evidovaném v katastru nevyskytovalo dvojí pojmenování (Harvalík, 2004, s. 30).

V druhé polovině století se začíná odvracet od nominace po stále žijících osobnostech, aby názvy nebyly ideologicky ovlivňovány. Stanovisko je platné až dodnes, ale můžeme se setkat s jistými výjimkami (ulice Gagarinova, třída Těřeškovová atd.). Hojně je využíváno pojmenování dle spisovatelů či květin a rozšiřuje se označení jmen nesoucí minimum informací vztahujících se k objektu.

Neexistuje mechanismus pro pojmenování, který by byl jednotný pro celý svět. Například Evropa se odlišuje od USA, jelikož v té využívají alfanumerický systém pro uliční názvosloví (David a Mácha, 2014, s. 49-51).

3.2. Jazyková stránka

V českém názvosloví se nejčastěji potkáme s formou víceslovného pojmenování urbanonym skládající se z jména druhového, což je ulice či náměstí, a z části blíže určující nebo části odlišující, díky které diferencujeme názvy ostatních druhových jmen. Určení bývá v podobě přívlastku shodného v podobě adjektiva, tj. přídavného jména, nebo přívlastku neshodného v podobě substantiva, tj. podstatného jména. Na tomto základě vznikají vzorce A + S (Vančurova ulice) nebo S + gen S, tj. podstatné jméno ve 2. p., v různých modifikacích (ulice J. Fučíka) (Matúšová, 1989, s. 179-187).

Milan Harvalík (2004, s. 34) nedoporučuje, aby se v názvech pro ulice využívala víceslovná pojmenování. Jazyková stránka má být pro společnost co nejvíce zjednodušená a úsporná jak v písemném projevu, tak i v běžné verbální komunikaci. S uvážením se má přistupovat k využití nominace s přívlastkem neshodným, jako například ulice Mezinárodního dne dětí, a předložkovými názvy (ulice Na Kopci). Proto je vhodné přistupovat k pojmenování s důsledností a odpovědností, abychom předešli úskalím, ke kterým došlo v minulosti. Pokusit se vyhnout nominaci přinášející s sebou nestabilitu názvů a volit jména nosná, jasná a výstižná. Stručnost a ekonomická úspornost urbanonym se projevuje vynecháním druhového jména (ulice Lesní – Lesní) nebo změnou z víceslovného pojmenování na jednoslovný název ve tvaru adjektiva (ulice J. K. Tyla – Tylova). Ovšem u všech názvů ekonomická stručnost nemusí zaručit slovtvornou správnost (Matúšová, 1989, s. 179-187).

I Karel Erban se přiklání k pojmenování praktickému a stručnému u nově vznikajících názvů, i když s novou republikou je předpokládáno, že se jména ulic a náměstí vrátí k podobám z první republiky, tak některé názvy musí projít jistou proměnou. Autor by například zjednodušil název ulice 28. října na ulice Říjnová. Jména vznešená, dlouhá, velká mají být použita ojediněle, tam kde je to pro konkrétní místo

zasluhující. Na venkově tato jména působí spíše komicky, když celá oblast nese jména velikánů, kteří s dotyčným místem nemají žádnou spojitost. Raději se držet skromnosti, střízlivosti a používat pomístní jména či jména rodáků vztahující se k danému místu (Erban, 1945, s. 76-79).

Na pojmenování má vliv poloha konkrétní ulice a velikost města. Města se neustále rozrůstají a ulice přibývají, to s sebou přináší tendence poohlédnout se po starých pomístních jménech, která jsou příznačná pro svou stabilitu, a na jejich základě vytvořit nové názvy. Tento mechanismus je využíván na okrajích měst, kde je potřeba pojmenovat nově vybudované ulice nebo přejmenovat ulice dříve samostatných vsí. V centru města zůstávají tradiční názvy s dedikační funkcí s odkazem na řemesla a národní příslušnost (Urbanonyma a urbanonymie, ©2017). Rozlohou města je ovlivněn podíl sémantickomotivačních typů pro urbanonymii. Když je město menšího charakteru, není potřeba tak velké množství pojmenování a názvy více odráží realitu objektu. U menších měst je také příznačné větší zastoupení používání regionálních osobních jmen namísto těch cizích (Matúšová, 1989, s. 179-187).

3.3. Standardizace pojmenování

Urbanonyma z hlediska sdělovacího systému v městské oblasti jsou vnímána ve dvou rovinách, oficiální a živá. Oficiální urbanonyma jsou definována jako standardizovaná (náměstí Republiky – Havířov), zatímco živá neboli neoficiální jsou využívána v neoficiální sféře komunikace (Namko – Havířov), takže zde lehce narazíme na odlišnosti mezi generacemi obyvatel města nebo lidmi, kteří zde nejsou usídleni (Nový encyklopedický slovník češtiny, 2016, s. 1929).

Tyto dvě vrstvy od sebe nemůžeme zcela oddělit, jelikož mezi nimi funguje jistá kooperace. Ze standardizovaného pojmenování může vzniknout nestandardizované (Ostrava – Ova, Husův sad – Husák) a naopak standardizované pojmenování může vzniknout na bázi nestandardizovaného názvu. Propojenost se také projevuje ve specifické komunikaci, kde název ve standardizované podobě má přesně daný rozsah, ale jako živé pojmenování je vnímán zcela jinak. Příklad z Ostravy nám to vysvětluje na Stodolní ulici, (standardizované urbanonymum), která je jako živé jméno používána pro označení oblasti s vysokým podílem barů a restaurací (David a Mácha, 2014, s. 65-66).

V oficiální komunikaci, první vrstvy městské toponymie, převažuje motivace pojmenování honorifikační, ta s sebou nese jistá úskalí. Jelikož oficiální podoby ulic, náměstí nejsou stálá, mají minimální či omezenou funkčnost. Jejich nestabilita pramení

z politických a společenských aspektů, a proto je zcela běžné, že se jedna generace během svého života setká až se čtyřmi přejmenováními, přičemž nejdelší působení je kolem dvaceti let. Uliční názvosloví má sloužit k lepší orientaci pro obyvatele, ale v důsledku neustálých změn může být informovanost spíše matoucí. Je samozřejmé, že u větších měst je to více příznačné (David ©, s. 231-232). Názvy se především objevují na mapách, úředních sděleních, plánech, uličních tabulích a je kladen důraz na užívání celých názvů (David a Mácha, 2014, s. 69).

Živá pojmenování mají namísto honorifikace funkci orientační sloužící pro obyvatele města v jejich každodenním životě. Tato funkce je podpořena tím, že názvy jsou obvykle tvořeny pomístními jmény, jako například *naproti Kauflandu, u Kartáče*. Nejčastěji se uplatňují u názvů restaurací, barů, firem, obchodů a zastávek hromadné dopravy a mají snahu být stručné a jasné (David a Mácha, 2014, s. 68-69). Z toho vyplývá, že se spíše setkáme s jednoslovnými názvy, které obsahují těžiště, nejdůležitější část (třída Edvarda Beneše – Benešova). Pro tuto vrstvu je nejvhodnější adjektivum, protože pak už není potřeba pojmenovávat objekt, ke kterému se jméno vztahuje, například ulice Mánesova – bydlím v Mánesově ulici – bydlím v Mánesově (David, ©2017). U živého pojmenování je hojně užíván sufix -ák ve spojení se standardizovanou podobou jména (Karlák, Alšák) nebo sufix -ka v pojmenování ulic podle honorifikační motivace (Gagarinka, Leninka, Nerudovka) (Nový encyklopedický slovník češtiny, 2016, s. 1929).

3.4. Pravidla pro psaní urbanonym

Pravopis, konkrétně psaní velkých písmen, je jedna z nejobtížnějších oblastí pravidel českého jazyka. Tomu nepomáhá ani fakt, že znalost domácích jmen mezi lidmi je celonárodně diferenciovaná, což je zapříčiněno původem, cestováním, pobytem, rekreací, příbuzenskými vztahy a také neustálým přibýváním nových místních jmen. Systém místních jmen je celonárodní, tudíž jeho jazykovědná podoba podléhá kodifikaci spisovného jazyka, tj. pravidlům způsobu psaní, vyslovování, skloňování. Pravopisem u urbanonym se zabývali již za první republiky, jelikož bylo zcela běžné, že se v odlišných oblastech jednomu jménu přisuzovalo více podob, např. Újezd – Oujezd, Ujezd, Hójezd. Proto vzniká potřeba vytvořit jednotný systém, který bude přijatelný pro oficiální záležitosti. Podoby, jež převzaly společného jmenovatele, se připustily za spisovné. Dodnes však tato stránka s sebou nese velké obtíže, a ne všechna místní jména jsou kodifikována po tvaroslovné stránce. Z toho důvodu se dnes setkáváme s dublety, tj. dvojtvary, zde nemůžeme stanovit za oficiálně spisovnou jednu nebo druhou možnost.

Jedna podoba v sobě odráží spisovný systém a druhá místní hledisko a záleží na uživateli, který tvar se rozhodne používat (Polívková, 2007, s. 16-17).

O psaní velkých písmen u uličního názvosloví platí pravopisná zásada, že názvy skládající se z druhového jména a přívlastkového určení, tak je za vlastní název považována pouze ta část, která nám odlišuje od sebe veřejné prostranství, a tu píšeme s velkým písmenem. Druhové pojmenování, jako jsou ulice, náměstí, aleje, mosty, sady apod. označujeme jako názvy obecné nesoucí vždy malé písmeno, ať už stojí na prvním nebo druhém místě (Pravidla českého pravopisu, 1984, s. 55).

Nejvíce frekventované pojmenování u uličního názvosloví je tvořeno předložkovým spojením. Z hlediska pravopisu velkých písmen existují dva přístupy. První zásada se dotýká spojení prepozice se substantivem, kde platí, že obě části zapisujeme s velkým písmenem (Na Můstku, Pod Kaštany, Před Rybníkem). Druhá podoba je spojení prepozice, adjektiva a substantiva, kdy předložková část je na prvním místě a společně s adjektivem mají vždy podobu velkého písmena (Pod Vodárenskou věží, U Panského dvora). Substantivum se ve většině případů zapisuje s malým počátečním písmenem, ale pokud je samo o sobě vlastním názvem nebo označuje název města či obce, tak píšeme velkým písmenem (K Velké Ohradě, U Nového Suchdola) (Pravdová, 2014, s. 154).

V roce 1993 dochází ke změně psaní velkých písmen u uličního pojmenování z důvodu nepochopení, zda se jedná o obecnou či vlastní podobu názvu. Například u názvu *Na Rybníčku* píšeme velké písmeno, jelikož je to odvozeno od již neexistující osady *Rybníček*, ale v případě názvu *K rybníku* píšeme malé, jelikož je název motivován obecným názvem *rybník*. Cílem bylo ulehčit a sjednotit psaní názvů (Internetová jazyková příručka, ©2008-2022).

3.5. Klasifikace uličního názvosloví

Třídění názvů ulic je důležité hledisko podporující analýzu uličního názvosloví, díky kterému můžeme rozdělit ulice podle jejich sémantické motivace vzniku. V každé společnosti je důležité kompletní pojmenování ulic, protože ulice jsou spojeny s obyvateli města především v komunikaci. K dispozici nejsou žádná oficiální stanoviska pro tvorbu nových urbanonym, proto je to spíše individuální problém k tomu odpovídajících pracovníků. Vývoj ulic je v symbióze s vývojem města, jelikož nám neidentifikují pouze dané objekty, ale určují bydliště lidí či sídla organizací (Matúšová, 1989, s. 179-187). Různé způsoby dělení nalezneme u Vladimíra Šmilauera, Davida Vaculíka, Libuše

Olivové – Nezbedové, Jany Matúšové, Jaroslava Davida a dalších. V této kapitole představíme klasifikaci pouze od tří badatelů:

- **Jana Matúšová** ve svém článku (1989, s. 179-187) představuje klasifikaci, která není natolik rozvinutá a sama autorka tvrdí, že není příliš pestrá. Na jejím základě můžeme stejným způsobem dělit nově vzniklá pojmenování ulic a také stará německá pojmenování.
  1. názvy podle směru komunikace (Lanovská ulice);
  2. názvy podle polohy komunikace (Východní);
  3. názvy podle významné osobnosti (El. Krásnohorské);
  4. názvy podle obyvatel ulice (Pohodnice – podle obyvatele domu pana Pohodného);
  5. názvy podle pomístních jmen (sídliště Vajgar – dle rybníku Vajgar);
  6. názvy podle významné události – do této kategorie zařazuje i názvy armády, organizací, národnostní (9. května, Čsl. legií, Olejna).
- **Libuše Olivová – Nezbedová** ve své stati (1997, s. 65-66) provedla analýzu choceňských ulic, kde zdůrazňuje potřebu rozlišit, zda se jedná o pojmenování původní či o jméno druhé. Také došla k závěru, že ulice získávají své jméno až po delší době od jejího vzniku. Ve své práci představuje 10 možností motivace vzniku jména.
  1. názvy podle sousedního sídliště;
  2. názvy podle vlastnosti dané ulice (poloha, tvar, jakost);
  3. názvy podle funkce ulice;
  4. názvy podle objektu zaznamenaného v katastru, kolem kterého ulice vedla. Objekt je zapsán apelativem či vlastním jménem;
  5. názvy podle pomístního jména míst;
  6. názvy podle významného jednotlivce či osoby spojené s Chocní;
  7. názvy podle skupiny lidí;
  8. názvy podle historické události;
  9. názvy podle abstraktního pojmu;
  10. názvy podle organizací či institucí.
- **Vladimír Šmilauer** (1963, s. 173-174) odkazuje na velkou rozmanitost uličního názvosloví. Odkazuje na středověk, kde byla motivace vzniku nového pojmenování ryze praktická pro společnost, jejím hlavním úkolem bylo identifikovat daný objekt pro lepší orientaci.

1. názvy podle celkového charakteru (Černá, Dlouhá);
2. názvy podle přírodního objektu (V jámě, Na louži);
3. názvy podle předešlé vesnice (Opatovická, Újezd);
4. názvy podle kostela či kláštera (Michalská, Anenská);
5. názvy podle význačné stavby (Hradební, Mostecká);
6. názvy podle domů, které se nacházejí v dané ulici (Kamzíková – dům U kamzíka);
7. názvy podle řemesla (Platněřská – výrobci brnění);
8. názvy podle produktu působícího na trhu (Žitná, Senovážné náměstí);
9. názvy podle osob mající v dané lokalitě zřízen dům (Mikulandská).

3.6. Honorifikační motiv

Honorifikace je typická pro moderní období 20. století v české urbanonymii. V této době je to dominující zdroj pro vznik názvosloví bez orientační funkce, jako tomu bylo před tím (David a Mácha, 2014, s. 59). Jaroslav David ve své publikaci (2011, s. 34) definuje honorifikační nominaci jako čestné/oslavné vlastní jméno, památeční jméno, které vychází z posesivního neboli přivlastňovacího motivu. Účel nominace však není poukázat na vlastnický vztah k objektu. Proto se mezi honorifikační zdroj nezařazují názvy vzniklé v souvislosti se vznikem měst, osad, kolonií v dřívějších dobách jako byl středověk. Odborná literatura se neshoduje v přesném vymezení honorifikace, a tak některé zdroje uvádějí, že do této skupiny se zařazují i jména po svém reálném majiteli, vlastníkově, objeviteli, vynálezci apod. (samopal Kalašnikov, Pythagorova věta). Zároveň může být pojmenování použito jako projev úcty nebo jako marketingový tah, ovšem bez politického záměru (kostel sv. Jana Nepomuckého).

V oblasti toponymie má honorifikační pojmenování největší zastoupení právě v urbanonymii u pojmenování ulic, náměstí apod. Tento nominační zdroj vychází z politického a společenského hlediska a je používán v ideologickém duchu. Řadí se tam názvy podle význačných osobností, politiků, organizací, hnutí nebo historických událostí (náměstí T. G. Masaryka, ulice Boženy Němcové, náměstí OSN, třída Jugoslávských partyzánů), které neodráží vlastnosti objektu (David, ©2017). Jedná se tedy o nepravou posesivitu, do které se také zařazují jména literárních nebo fiktivních postav, např. Barunčina, Krakonošovo náměstí (David a Mácha, 2014, s. 50).

Tento náznak motivace pro pojmenování se objevuje již dříve, můžeme ho vidět v dobách před našim letopočtem, ovšem tam měl za cíl poukázat na vlastnictví objektu.

Staré listiny dokládají pojmenování měst po Alexandru Makedonském, císaři Konstantinovi, z českého prostředí je značné pojmenování po Karlu IV. (David, © s. 28-29). Můžeme proto tvrdit, že už před 19. stoletím se setkáváme s osobní posesivitou, kdy chtěl feudální pán označit nově vznikající vesnice podle svého rodného, křestního jména nebo po své manželce či potomcích, aby poukázal na svůj rod (Šmilauer, 1960, s. 319). V moderní době se ale jedná pouze o symbolickou dekadenci. Proto je uváděno, že honorifikační motivace se plně rozvinula až v druhé polovině 19. století a velkou roli v tom hrál vznik uličního názvosloví. Také je to podpořeno tím, že v té době dochází k velkému rozvoji politického života, který s sebou nese stranický nárůst a s ním spojené soupeření o moc. A v neposlední řadě se rozrůstají města a dosavadní názvy nejsou dostačující, tak se hledá inspirace v nové sféře (David, 2011, s. 175).

Při pojmenování s honorifikační motivací je kladen důraz na to, aby jméno mělo nějaký vztah s pojmenovaným objektem. Vznikat mají názvy z jmen místních rodáků nebo osob, které mají nějakou souvislost s daným místem. Díky tomu nebude docházet k jednotvárnosti a opakování pojmenování (Harvalík, 2004, s. 33).

Uliční názvosloví s honorifikačním motivem je často využíváno jako inspirace pro pojmenování nově vznikající firmy, společnosti, pobočky atd. v konkrétní lokalitě, protože tím přispívají k lepší orientaci pro společnost, je lépe dohledatelná. Residence Karolina se nachází v ulici Karolíny Světlé, Restaurant-café Svatého Václava na Václavském náměstí. Další využití se vztahuje pro potřeby reklamy, kde je uliční název nebo název hromadné dopravy spojen s pojmenováním firmy, produktem, činností. Východiskem jsou reklamní toponyma, jako jsou švédská firma IKEA – ve Skandinávské ulici, elektrárenská společnost ČEZ má sídlo v ulici Duhová – mají produkt Duhová energie (David a Mácha, 2014, s. 55-56).

Honorifikační motiv přináší i jistá specifika. Za prvé se můžeme setkat s nejednoznačností k pojmenování daného objektu, to můžeme vidět na opakujících se názvech pro centra měst (Masarykovo náměstí). Za druhé dochází k častým změnám, nahrazování, a proto se honorifikace vyznačuje jistou nestabilitou. Třetí specifikum je vytváření ahistorického kontextu, například město Havlíčkův Brod se dříve jmenovalo Německý Brod, ale přejmenovalo se po Karlu Havlíčku Borovském, který v daném městě prožil studijní léta (David, ©2017).

3.6.1. Politický vliv a proměny honorifikačního pojmenování

Honorifikační urbanonyma jsou vnímána jako výrazný projev ideologického smýšlení, který slouží jako prostředek k ovládnutí společenského prostoru (David,

©2017). Uliční názvosloví je určováno v závislosti na politických okolnostech a zcela postrádá funkci orientační a identifikační, ty jsou nahrazeny a jde pouze o nominaci příslušného objektu. Urbanonyma jsou zneužívána politickým režimem a jsou vnímána jako nástroj k šíření státní propagandy (David, 2011, s. 38, 44).

K největšímu rozvoji dochází v počátcích 20. století ve spojitosti s totalitními politickými režimy. Jelikož je vznik spojen s dobovými hodnotami, tak dochází k častým změnám a jména jsou charakterizována nestabilitou, tudíž dochází k přejmenování či nahrazování jmen za nová v důsledku se proměňující politické moci. Odstranění předešlého pojmenování bývá z časového hlediska velice rychlé, a tím pádem musí být i rychlé nové pojmenování, aby nová vládnoucí moc mohla prosazovat svoji ideologii. Charles B. Peterson představuje tři možné pohnutky zániku. První změny souvisí s rozpadem nebo změnami osídlení sídlišť a venkova, další příčinou může být změna statutu polohy a třetí důvod souvisí právě s politickou situací (David, 2011, s. 34, 35, 40).

Důležitými milníky pro proměny uličního názvosloví jsou roky 1918, 1938, 1945, 1948, 1960, 1968, 1989, které v sobě zrcadlí dějiny národa, a s nimi spojené společenské události. Pomocí urbanonym můžeme vidět, jaká politická strana v konkrétním roce byla u moci a zda město bylo české nebo německé (David, 2011, s. 175-176).

Začátek 20. století, přesněji rok 1918, je pro urbanonymii důležitým rokem pro narůstající přínos honorifikačních jmen. V tomto roce dochází k ukončení první světové války, která s sebou přináší rozpad Rakouska-Uherska a vznik nového státu nesoucího název Československá republika. V důsledku změn se vytrácejí jména spojená s císařstvím (např. třída Ferdinanda, nám. Františka Josefa).

Další událostí, která přispěla k vývoji české urbanonymie, je německá okupace republiky, tedy rok 1938. Zanikají všechny názvy spojené s dobou první republiky a naším prvním československým prezidentem (Masarykovo nábřeží, nám. 28. října). Nahrazovány jsou pojmenováním oslavující německou říši, například Adolf Hitler Platz. Po skončení války, v roce 1945, jsou s velkým důrazem tato jména vymazána, a tím se definitivně ukončil nátlak třetí říše.

V roce 1948 dochází k dalšímu nečekanému převratu a moci se ujímá nová nedemokratická strana, strana komunistická. Ta si chce svou pozici pevně ukotvit, a tak stejně jako v předešlých letech upozadí názvy oslavující první republiky, jelikož ty se spíše obracely k západu, a objevují se jména komunistických představitelů, státníků a politiků (Gottwaldovo nám, Stalinova třída atd.). Znaky komunistické ideologie obklopovaly životy společnosti a také se odrážely v nominaci uličního pojmenování

(Budovatelů, nám. Pětiletky). 50 – 60. léta ne všichni badatelé považují za významný mezník v souvislosti s českou urbanonymií, protože dochází k úpadku zideologizovaných názvů. Spíše se hlásá po názvech bez politického zabarvení, aby byly společensky vhodnější. To vydrželo až do roku 1968, období Pražského jara, kdy do země bez ohlášení vpadnou vojska Varšavské smlouvy a potlačí dosavadní tendence a snahy. Období po roce 1968 se nazývá dobou normalizace, myšleno jako návrat k původnímu, k tomu správnému (Harvalík, 2004, s. 31-32).

Období totalitní vlády je ukončeno na konci roku 1989. Konečně se můžeme navrátit k hodnotám z první republiky a dochází k rozsáhlým změnám v názvosloví. Spousta ulic získává své původní názvy z dob předmnichovské, ovšem ne všechny. Některé osobnosti přestávají být v této době vnímány jako významné na to, aby jejich jméno bylo nositelem jména ulic, takže se více přiklání k personám, které jsou všeobecně známé (ulice Štefánikova, dr. Beneše) (Harvalík, 2004, s. 32).

V dnešní době se přistupuje k pojmenování s opatrností a je potřeba vše řádně promyslet, aby jména byla vhodná pro co nejširší škálu obyvatel. Ustupuje se od pojmenování dle politiků, státníků a tehdejší stranickost je zcela vymazána. Přednost dostávají umělci, spisovatelé, vědci, básníci většinou ne za jejich života, ale až s pozdějším časovým odstupem. Rozšiřuje se i názor, že pokud chceme uctít něčí památku, jsou i lepší způsoby než špinavé, zanedbané a oprýskané domy, na nichž je název ulice vyobrazen (Harvalík, 2004, s. 33). Současné analýzy uvádějí, že největší zastoupení názvů, celkem 78%, s honorifikačním zdrojem tvoří známé osobnosti, v českém prostředí převažují tedy depersonální urbanonyma. Z velké části se jedná o umělce a v druhé řadě až o osobnosti české reformace. V pojmenování se zrcadlí doba národního obrození se svými velikány české kultury (ulice Nerudova, Máchova, Jiráskova). Období 19. století nepředstavovalo hrozbu pro nedemokratické režimy 20. století, proto během jejich proměn u těchto názvů nedocházelo k přejmenování. Zbytek pozornosti v nominaci, konkrétně 17%, si mezi sebe rozdělují významné hodnoty, data a místa (David, 2011, s. 179-180).

Praktická část

Metodologie

Následující kapitola si klade za cíl představit mechanismus uspořádání a třídění uličních názvů v ústřední části diplomové práce. V úvodu je představena samotná obec, etymologie názvu a její historie. Pro tuto část byly stěžejní podklady čerpány z internetových stránek města a publikací od Ivana Lutterera, Tomáše Durdíka, Ludka Jiráska. Samotnou analýzu předchází kapitola o mechanismu schvalování pojmenování nových ulic městským zastupitelstvem, kdy tato fakta byla poskytnuta pracovníky městského úřadu.

Praktická část je tvořena dvěma oddíly, které zpracovávají ulice z historického centra obce, ale nejedná se o úplný výčet všech ulic nacházejících se v Jindřichově Hradci. Město má šest čtvrtí, kde je evidováno 135 ulic, pro tento větší počet bude analýza vycházet pouze z I. a II. čtvrti města. Celkem je tedy analyzováno 68 ulic, jež jsou zkoumány ze dvou směrů.

První část je nahlížena z pohledu motivace vzniku uličního názvosloví u vybraných ulic. Pro zpracování byly využity převážně materiály od Štěpánky Běhalové, Jana Muka a z internetového geoportálu stránek Jindřichova Hradce, jež představuje lokaci všech uvedených ulic a upřesňuje, do které spadají čtvrtě. Dále byl využit orální zdroj od představitelů městského úřadu, kteří mají na starost spravovat schvalování nového pojmenování, a od odborných referentů z archivu města. V rámci tohoto oddílu jsou ulice primárně rozděleny na honorifikační a nehonorifikační (orientační). Současně tyto části disponují dalším dělením, jež je vytvořeno uměle, aby bylo přenosné přímo pro ulice v Jindřichově Hradci a nedocházelo k tomu, že se objeví kategorie bez zastoupení. Inspirací pro vytvoření kategorizace byly také materiály *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice* od Jaroslava Davida, *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí* (1989) od Jany Matúšové, *Jména ulic, náměstí, nábřeží a sadů na katastru města Chocně v minulosti a současnosti* (1997) od Libuše Olivové-Nezbedové a z diplomové práce *Urbanonyma v Českých Budějovicích* (2012) od Terezy Nýdlové.

- Honorifikační názvy:

Deantroponymické honorifikační názvy

A. Názvy dle významných osobností

B. Názvy dle lokálních osobností a osob se vztahem k městu

Dechrémantonymické honorifikační názvy

Deapelativní honorifikační názvy

- Nehonorifikační názvy:

Detoponymická urbanonyma

A. Názvy dle směru komunikace

B. Názvy dle polohy komunikace

C. Názvy dle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla

Charakterizační urbanonyma na základě vztahového modelu „jaký, -á, -é“, „jací“, „za jakých okolností“

A. Názvy dle profese, charakteru, vlastnosti, účelu

B. Názvy dle barvy, rostlin, přírodních látek

V jednotlivých odvětvích jsou ulice seřazeny abecedně. Heslový odstavec je uveden konkrétní ulicí označenou kurzívou a následují informace o motivaci vzniku označení, kde se vysvětluje, podle koho nebo čeho ulice získala své pojmenování, a kde jsou údaje o lokalitě dané komunikace. U některých případů se vyskytuje i přesný datum, kdy došlo ke schválení pojmenování nebo představení osobnosti, na základě které byla ulice pojmenována.

Druhý úsek se zabývá uličním názvoslovím z hlediska historického vývoje. Základním zdrojem pro tuto část byla kniha od Štěpánky Běhalové *Jindřichohradecký uličník*, kde je představen veškerý vývoj názvosloví města. Práce zachycuje proměny názvů vzniklé působením dějin v 19. a 20. století až do současnosti. Na základě toho jsou vytvořeny jednotlivé kapitoly, jež v sobě odrážejí klíčové mezníky české a československé historie. Kapitoly jsou následující:

1. Období do roku 1918
2. Období od vzniku republiky do roku 1939
3. Válečné a poválečné období (40. a 50. léta)
4. Období socialismu (60. – 80. léta)
5. Období po roce 1989 až do současnosti

Do každé kapitoly jsou dané ulice řazeny dle jejich prvotního vzniku pojmenování, které je shodné s aktuálním pojmenováním v současnosti, i když v průběhu minulosti neslo jiný název. Období na sebe navazují na základě časové osy od nejstarší po nejmladší dobu a v rámci každé z nich jsou již ulice sestaveny podle abecedního rejstříku. Daný heslový

výraz je uveden současným označením komunikace a následuje výčet historických změn v heslové podobě. Každý tento výraz je zapsán na základě dobového pravopisu, nikoliv dle současných pravopisných pravidel.

V praktické části se také nachází tabulky představující celkový seznam všech ulic, kterými se práce bude zabývat. Zároveň je zde rozřazení ulic do I. a II. čtvrtě na základě materiálů Městského úřadu v Jindřichově Hradci. Součástí jsou i grafy zachycující poměry mezi jednotlivými názvy dle jejich motivace vzniku pojmenování. U každého grafu je procentuální vyobrazení o vybraných datech.

4. Jindřichův Hradec

Jindřichův Hradec je okresní město ležící na řece Nežárce, které je součástí stejnojmenného okresu a Jihočeského kraje. Pod obec spadá několik částí, jako jsou Jindřichův Hradec I, Jindřichův Hradec II, Jindřichův Hradec III, Jindřichův Hradec IV, Jindřichův Hradec V, Buk, Děbolín, Dolní Radouň, Dolní Skrýchov, Horní Žďár, Radouňka, Matná, Otín, Políkno (místopisy.cz). V současné době na území o rozloze 74,27 km² počet obyvatel činí 20 718 (JH, ©2022).

4.1. Etymologie názvu

Dříve bylo výše uvedené město vnímáno jako osada, jež nese jméno podle svého zakladatele Jindřicha, syna Vítka z Prčice, přibližně z roku 1200. Původní název se dochoval dodnes a nese v sobě pojmenování podle hradu, stč. gradъсѣ, což znamená hradec, malé hradiště. (Luterrer, 1982, s. 137). Stejně tak nám to potvrzuje Elektronický slovník staré češtiny (©2006–2022), že proprium hradec je motivováno od místního jména hrad. Můžeme tedy etymologicky vysvětlit název tak, že přívlastek *Jindřichův* má podle svého zakladatele a *Hradec* podle pojmenování hrad. Než se vytvořila česká podoba, byly používány názvy Nova Domus – latinské jméno (nový hrad nebo zámek) nebo Neuhaus – německé jméno (nový dům). Teprve až z roku 1386 máme doložený český ekvivalent.

Namísto starého osídlení a díky rozvíjejícímu se městečku v podhradí byl zde vybudován, jak už nám název napovídá, nový hrad, který se využíval k dálkovým cestám. Od 15. století nese název přívlastek Jindřichův, aby nedocházelo k záměně s jinými osadami, nejprve na Jindřichově Hradci a o několik let později v Jindřichově Hradci. (Luterrer, 1982, s. 137).

4.2. Historie města

Historie města se začíná psát s příchodem prvních Slovanů v 8. – 9. století. Zdejší zámek a hrad, ovšem původně pouze hradiště, nechal vystavět rod Přemyslovců při budování nového správního systému. Hradiště bylo sídlem kastelána a panská správa potřebovala také své poddané, které dalo vzniknout podhradí čili počátkům města. Vedle hradiště se začíná ve 13. století budovat nový hrad, jenž už v té době patřil k těm největším sídlům v zemi (Durdík, 1992, s. 69-74). Jedny z prvních písemných dokladů o novém hradu jsou z roku 1220, kdy je Jindřichův Hradec pod vlivem rodu Vítkovců, konkrétně Jindřicha, pána z Hradce. Tento rod působil na zdejším románském hradu až do roku 1604 a za jejich působení se stal největším poddanským městem v Čechách, téhož

století byl po Praze vnímán jako druhé největší město na českém území (Jirásko, 2007, s. 5-6). Velký rozvoj zažívá město v druhé polovině 16. st., jelikož namísto dřevěných domků zde začínají vyrůstat renesanční domy a za hradbami vzniká Nové město a předměstí (Běhalová, 2018, s. 5). V této době bylo město vyhlášeno i jako soukenické město, které expandovalo až do zahraničí a stává se jedním z hlavních výrobních středisek sukna. Na konci 17. st. sídlo zabírá nový rod Černínů, pro které nebyl jindřichohradecký zámek ústředním obydlím, a to na město nemá dobrý vliv (Jirásko, 2007, s. 7-8).

Počátky 19. st. nebyly pro město příjemné kvůli vzniklé katastrofě ve formě rozsáhlého požáru, který s sebou přinesl i lidské oběti. Nejednalo se o první požár, již ve 14. st. čelilo město podobnému problému a pozdější války také zanechaly své důsledky na přestavbách města (Jirásko, 2007, s. 29, 45). Hradby, jež ohraničovaly Staré město, začínají být strhávány na počátku 19. st. společně s tehdejšími třemi městskými branami a je zasypán příkop. Nakonec jsou odstraněny pouze dvě, jelikož kvůli statické byla Nežárecká brána zachována dodnes (Jirásko, 2007, s. 70).

Po druhé světové válce je vytvořeno nové správní upořádání a je obnoven okres Jindřichův Hradec, kterého je součástí Třeboňsko a Dačicko. V roce 2002 dochází ke změně legislativy a řídicím orgánem města se stává Městský úřad (Jirásko, 2007, s. 19).

5. Mechanismus pojmenování ulic

Z obecného hlediska platí, že v nově vznikajícím pojmenování či přejmenování ulic je městské zastupitelstvo (národní výbor) určujícím činitelem. Rozhodovací funkci mají proto v rukou zastupitelé konkrétní obce a je zcela v jejich kompetenci, k jaké motivaci se přikloní. Zda se nominace bude řídit dle představitele vládnoucí třídy, charakteru ulice, objektu v blízkosti nebo pomístního místa. Rozumnější stanovisko je, když se dohodnou na motivaci, která se nebude po nějaké době muset změnit, jako to platí u pojmenování ulic podle vládnoucích tříd. V tomto případě dochází k přejmenování při nástupu nové vládnoucí třídy (Olivová-Nezbedová, 1997, s. 68).

Pro svou práci jsem dostala přesný popis mechanismu nominace ulic od nejmenovaného příslušníka z Městského úřadu v Jindřichově Hradci. Pro tyto účely jmenuje zastupitelstvo města skupinu osob pro pojmenování ulic a veřejného prostranství, která je složena z určených zastupitelů, veřejnosti a zaměstnanců městského úřadu. V čele skupiny stojí tajemník, jímž je vedoucí odboru vnitřní správy. Skupina začíná pracovat na základě podnětu, který může přijít od fyzické osoby, právnické osoby nebo interně z úřadu (odbor rozvoje, výstavby a územního plánování, zastupitele atd.). Jakmile přijde požadavek, tajemník svolá skupinu k projednání či posouzení návrhů. Pokud skupina nepředloží žádné návrhy pojmenování, tak skupina navrhne vlastní. Když dojde ke schválení, tajemník přednese návrh radě města, která materiál posoudí, popřípadě pozmění a pošle ke schválení zastupitelstvu města. Zastupitelstvo opět návrh projedná nebo má právo přijít s nějakým alternativním návrhem. Při shodě svým usnesením návrh schválí. Nový název je zaveden do centrálního registru RUIAN a je vyhotoveno a nainstalováno nové označení.

6. Uliční názvosloví Jindřichova Hradce

V následující části bude vypracována analýza uličního názvosloví u vybraných ulic v Jindřichově Hradci. Pro výzkum byly vybrány ulice z nejstarší části obce, které dnes tvoří centrum města, a tyto komunikace jsou známy již od počátku budování města.

V současné době je Jindřichův Hradec rozdělen do VI čtvrtí, jak uvádí dokumenty od městského úřadu. První čtvrt' působí právě jako ta prvotní část při vzniku města a další čtvrti vznikají postupným rozrůstáním obce. Práce se bude zabývat prvními dvěma čtvrtěmi, do kterých spadá 68 ulic a budou analyzovány ze dvou pohledů, dle motivace vzniku jednotlivých ulic a také představí jejich historický vývoj. I. čtvrt' tvoří jádro města, které bylo ohraničeno městskými hradbami s rozlohou 14,6 ha, a II. čtvrt' se nachází na severní straně města o výměře 8,3 km² (©mapy.cz).

Níže zmíněné informace jsou čerpány z materiálů od Štěpánky Běhalové, autorky z Jindřichova Hradce, která ve své publikaci Jindřichohradecký uličník (2018) představila souhrnný obraz uličního názvosloví. Celkový výčet ulic společně s jejich členěním v rámci města a informace o schvalování nového pojmenování propůjčil městský úřad.

Tabulka 1: Seznam ulic spadajících do I. čtvrtě

Balbínovo náměstí
Dobrovského
Komenského
Kostelní
Liliová
Masarykovo náměstí
Na Hradbách
nám. Míru
Panská
Rybniční
Sady
Svatojánská
Školní
Štítného
Zakostelecké náměstí
Za Kostelem

Zdroj: Městský úřad Jindřichův Hradec

Tabulka 2: Seznam ulic spadajících do II. čtvrtě

9. května	Kmentova	Sládkova
Anglická	Mířiovského	Sládkův kopec
Arch. Teplého	nábřeží Ladislava Stehny	Stará cesta
Belgická	Nádražní	Tovární
Bezručova	Na Příkopech	Třebického
Bratrská	Nová	Tyršova
Claudiuosova	Novákova	U Dolního Skrýchova
Česká	Olejna	U Knihovny
Denisova	Pravdova	U Malíře
Družstevní	Pražská	U Nádraží
El. Krásnohorské	Příčná	U Plovárny
Francouzská	Rezkova	U Stadionu
Fügnerova	Röschova	U Tratě
Gymnazijní	Růžová	Vídeňská
Husova	Scheinerova	Zahradní
Janderova	Schwaigrova	
Jarošovská	sídlíště Pod Kasárny	
Kanclov	Sídlíště U Nádraží	
Klásterská		

Zdroj: Městský úřad Jindřichův Hradec

6.1. Kategorizace uličního názvosloví dle hlediska motivačního

Cílem této části je vytvoření klasifikace pro uvedené ulice podle jejich motivace vzniku pojmenování. Na základě analýzy bude představen a odůvodněn výběr daného označení pro jednotlivé komunikace. Informace o lokalitě jednotlivých ulic práce čerpá z *geoportálu na internetových stránkách Jindřichova Hradce*, kde jsou znázorněny veškeré komunikace města. Údaje o konkrétních osobnostech, již se staly předlohou pro pojmenování, vycházejí od Štěpánky Běhalové z publikace *Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec* nebo ze stránky *osobnosti.cz*.

6.1.1. Honorifikační názvosloví

6.1.1.1. Deantroponymické honorifikační názvy

Do této klasifikace spadají všechna antroponyma, tedy jména motivována vlastními jmény, příjmeními, rodnými jmény, přezdívkami či šlechtickým predikátem. A také se můžeme setkat s dvojčlennou variantou osobního jména (David, 2011, s. 61).

Následně jsou deantroponymická pojmenování rozdělena na dvě kapitoly podle významných a lokálních osobností.

A. Názvy dle významných osobností

Bezručova

Petr Bezruč byl český básník, který je znám pro dílo Slezské písně, kde poukazuje na sociální problematiku severního moravsko-polského pomezí. Při příležitosti 79. narozenin tohoto básníka zažádala rada poštovních zaměstnanců, aby některá z ulic byla pojmenována na jeho památku. Název byl přidělen v roce 1946 komunikaci, která vznikla spojením třech menších ulic v důsledku rozšiřování obce.

Denisova

Ulice Denisova je dnes velice rozsáhlá, začíná u Jitřenky a vede dál podél rybníka Vajgar až k obci Jindřiš. Své pojmenování získala stejně jako ulice Claudiusova v roce 1946 po francouzském spisovateli, historikovi, politikovi a profesorovi Ernestu Denisovi, jenž byl přesvědčen o vyspělosti českého národa a prosazoval jeho samostatnost.

Dobrovského

Ohlas od Nežárky v roce 1887 zmiňuje, že ulice vedoucí od náměstí do zámku ponese jméno na památku českého spisovatele Josefa Dobrovského ulice Dobrovského, jelikož je známo, že spisovatel delší čas pobýval na místním hradu a zámku.

El. Krásnohorské

Eliška Krásnohorská patří k významným českým spisovatelkám a také působila jako představitelka emancipačního hnutí v 19. st. Městské zastupitelstvo se usneslo, že uctí její památku a pojmenovalo hned po její smrti po ní ulici v západní části města.

Fügnerova

Tato ulice stejně jako ulice Tyršova odbočuje z Claudiusovy ulice k rozsáhlému sportovišti. Obě ulice dostaly své pojmenování v březnu 1932. Jindřich Fügner byl prvním starostou a spoluzakladatelem tělocvičné jednoty Sokol.

Husova

Husova ulice se táhne od Klášterské ulice kolem budovy pošty až k místnímu gymnáziu. V roce 1923, kdy byla škola otevřena, bylo potřeba pojmenovat tuto část obce, a tak vzešly od obyvatel návrhy na pojmenování jako Husova třída. Název trvá od roku 1924 a je po významném českém mysliteli, knězi a kazateli, díky kterému vzniklo

husitské hnutí, jež se snažilo omezit katolickou církev.

Komenského

Obec trvala na uctění nesmrtelné památky Jana Amose Komenského, a tak během slavnosti 300. výročí jeho narození dochází k přejmenování doposud Školní ulice na ulici Komenského, již vede z náměstí Míru směrem ke kostelu sv. Máří Magdalény. K usnesení zastupitelstva o přejmenování došlo dne 28. března 1892.

Masarykovo náměstí

Nejvíce frekventovaná část města měla během historie spoustu pojmenování. Nakonec se městské zastupitelstvo rozhodlo dne 4. prosince 1989 pro pojmenování z první republiky po prvním československém prezidentovi pro název Masarykovo náměstí. Prostranství se již potřetí takto pojmenovalo během 20. století a celkově neslo od dob první republiky šest názvů.

Miřiovského

Při příležitosti 100. výročí narození jindřichohradeckého odchovance byla v roce 1946 ulice pojmenována Miřiovského. Ulice se táhne od kostela Nejsvětější trojice až po ulici Pražskou. Emanuel Miřiovský byl spisovatel, pedagog a literární kritik.

Scheinerova

Josef Scheiner, poslanec Národní shromáždění a propagátor sokolského hnutí, byl inspirací pro pojmenování ulice vedoucí z Claudiusovy ulice u Katastrálního úřadu k centru sociálních služeb Jindřichův Hradec, kde se nachází ulice Česká. Ulice si název nese od března 1932, kdy bylo velké zasedání zastupitelstva, které rozhodovalo o vícero pojmenování.

Tyršova

Miroslav Tyrš se stal předlohou pro pojmenování krátké uličky směřující k sokolské tělocvičně z ulice Claudiusovy. Blízký stadion je dnes nazýván obdobně jako ulice, Tyršův stadion. Pojmenování je zcela příznačné, jelikož Miroslav Tyrš byl spoluzakladatelem tělocvičné jednoty Sokol.

B. Názvy dle lokálních osobností a osob se vztahem k městu

Archiváře Teplého

Nynější ulice byla až do roku 1962 rozdělena na dvě menší uličky. Dnes se jedná

o táhlou ulici vedoucí z Jarošovské ulice až po ulici Denisovu. Od tohoto roku se její název sjednotil na název Archiváře Teplého, v mapách nalezneme i delší název, který je Ulice Archiváře Františka Teplého. Představitel pojmenování byl jindřichohradecký občan, jenž působil v jindřichohradeckém zámeckém archivu a přispíval do periodika Ohlas od Nežárky.

Balbínovo náměstí

Tato ulice vznikla díky stavbě jezuitského semináře, a tudíž bylo potřeba nové prostranství pojmenovat. Obec se usnesla dne 11. května 1887 na pojmenování po vlastenci a historikovi Bohuslavu Balbínovi, jenž působil na zdejším jezuitském gymnáziu jako profesor. Ulice ústí z Komenského ulice směrem dolů k Nežárecké bráně, kde křižuje ulici Dobrovského.

Claudiusova

Třída nacházející se v severní části města začíná u Fakulty managementu VŠE a směřuje k rybníku Vajgar, kde přechází na nábřeží Ladislava Stehny. Městské zastupitelstvo rozhodlo o pojmenování v květnu 1926, kdy se předlohou stal Josef Štěpán Claudius. Tento jindřichohradecký rodák byl kněz, regionální historik, divadelník a kronikář města.

Janderova

Ulice vedoucí z Klášterské ulice kolem městského úřadu k Základní umělecké škole Vítězslava Nováka patří k jižní výstavbě města. Předlohou pro pojmenování byl jindřichohradecký rodák a farář František Xaver Jandera, jenž je považován za zakladatele zdejšího gymnázia. Z toho důvodu se místní zastupitelstva rozhodlo v roce 1887 pro nynější název. Pro město se stal významnou osobností, jelikož svůj zděděný majetek, 11 175 zlatých, odkázal na správu a obnovu zrušeného gymnázia. Znovuotevření se ale bohužel nedožil.

nábřeží Ladislava Stehny

Vzorem pro pojmenování nábřežní komunikace vedoucí kolem rybníka Vajgar se stal Ladislav Stehna. Jednalo se o jindřichohradeckého rodáka, který až do roku 1938 působil jako starosta města. Na tomto pojmenování se městské zastupitelstvo usneslo 21. prosince 2005.

Novákova

Jindřichohradecký profesor Josef Novák se stal předlohou pro pojmenování krátké uličky na západním okraji města, jež je kolmicí k ulici Rezkově. Svůj název získala v době první republiky, ale prvotní návrh byl *Dra Jos. Nováka*, nakonec došlo ke zjednodušení jména.

Pravdova

Spisovatel František Pravda působil ve třicátých letech na zdejším gymnáziu a o této době také sepsal vzpomínky. Stal se proto inspirací pro pamětní pojmenování ulice, která je dnes známá především pro vystavěné autobusové zastávky. Dále ulice směřuje k nádraží ke Schwaigrově ulici.

Rezkova

Ohlas od Nežárky nás informuje o tom, že dnešní ulice Rezkova byla dříve rozdělena na dvě menší ulice, ale v roce 1936 se zastupitelstvo rozhodlo o sjednocení těchto komunikací do jedné s názvem Rezkova. Dnes ulice prochází skoro celou severní částí města, od obce Děbolín až po kruhový objezd na sídlišti Vajgar. Komunikace je pojmenována po místním rodáku Antonínu Rezkovi, jenž byl český dějepisec, profesor a poslanec zemského sněmu.

Röschova

Röschova ulice je krátká ulice směřující od parkoviště, kde navazuje na ulici Pražskou, ke sportovnímu areálu Teniscentrum. Dříve byla součástí ulice Gymnazijní, ale v roce 2002 dochází k osamostatnění a vzniku nového názvu dle Viléma Rösche. Vilém Rösch působil jako lékárník a stal se starostou města v roce 1939.

Schwaigrova

Ulice soustředěna v severní části města spojující ulice Stará cesta a Třebického získala svůj název v březnu 1932 na základě rozhodnutí místního zastupitelstva. Hanuš Schwaiger, jindřichohradecký rodák, byl proslulým malířem a ilustrátorem. Později působil jako vysokoškolský profesor.

Sládkova

Ohlas od Nežárky představuje zdůvodnění názvu po Tomáši Vladimíru Sládkovi, jenž byl učitelem v Jindřichově Hradci, náčelníkem Jednoty Sokol a Žižkovy župy, proto

je pojmenování ulice přiděleno na památku horlivému pracovníku Národní jednoty pošumavské.

Sládkův kopec

Jedná se o rodinnou zástavbu vznikající v 70. letech, kde nedošlo k rozdělení a pojmenování jednotlivých ulic, tudíž je celá oblast nazývána jako Sládkův kopec. Inspirací pro vznik názvu byl František Sládek, hospodář, který v této lokalitě vlastnil velké množství nemovitostí.

Štítného

Ulice navazující na Panskou ulici vedoucí ke klášteru sv. Jana Křtitele byla dříve součástí dnešní Svatojánské ulice a až v průběhu 19. st. se osamostatnila. 11. května 1887 se zastupitelstvo města usneslo, že ulice Malá Svatojánská se nově bude jmenovat jako ulice Štítného dle Tomáše ze Štítného, který zde navštěvoval tehdejší školu minoritů a pocházel ze vsi Štítné ležící nedaleko Jindřichova Hradce.

Třebického

Ulice Třebického křížuje ulici Jarošovskou a směřuje k místnímu nádraží. V roce 1926 se obec rozhodla uctít památku bývalého rodáka Ignáce Třebického a vznikla ulice, jež nese jeho jméno. Ignác Třebický pokračoval v podnikání po svém otci a stal se významným průmyslníkem ve městě.

Graf 1: Znázorňující poměr deantroponymických honorifikačních názvů

Zdroj: vlastní

6.1.1.2. Dechrémantonymické honorifikační názvy

V této skupině jsou symbolicky přenesená pojmenování z významných svátků, událostí, organizací nebo kulturních či politických hodnot (David, 2011, s. 69).

9. května

Komunikace byla pojmenována v padesátých letech, kdy se motivací pro pojmenování stalo datum vztahující se k historické události, přesněji datum k ukončení 2. světové války. Vedly se dohady, zda by se ulice neměla jmenovat Deštěnskou, jelikož vede směrem k obci Deštná, ale nakonec se městské zastupitelstvo rozhodlo ponechat název jako upomínku historie. Dnes ulice tvoří spojnicí mezi ulicí Rezkovou a Pražskou.

Anglická

Anglická ulice byla dříve součástí lokality nazývané sídliště Pod Kasárny, ale jelikož to pro část zdejších obyvatel bylo komplikované, dochází k rozdělení oblasti a vznikají tři nové ulice. Anglická ulice tedy vychází od zmíněného sídliště až po ulici Francouzskou. Svůj název získala dne 1. 7. 2000 u příležitosti plánovaného vstupu České republiky do Evropské unie.

Belgická

Belgie je součástí EU již od roku 1958, proto se název tohoto státu stal předlohou pro pojmenování nově vzniklé ulice, kdy zastupitelstvo reagovala na popud občanů vytvořit nové názvosloví. Belgická ulice směřuje k Francouzské ulici a je souběžná s ulicí Anglickou.

Francouzská

Název Francouzská ulice byl inspirován obdobně jako výše zmíněné komunikace v roce 2000. Pojmenování mělo ukázat, že vstup mezi evropské země je pro nás závazný. Francouzská ulice vytváří pomyslnou kolmici právě k ulicím Anglická a Belgická. Všechny společně tak představují novou zástavbu rodinných domů.

6.1.1.3. Deapelativní honorifikační názvy

Pojem apelativum znamená obecné jméno, tudíž deapelativní názvy reprezentují hodnoty, symboly či jevy spojené s politickým systémem (David, 2011, s. 69).

Česká

Městské zastupitelstvo rozhodlo v lednu 1990 o názvu Česká inspirovaným politickou hodnotou či symbolem pro komunikaci vycházející z ulice Jarošovské směřující k sídlišti Pod Kasárny. Tímto označením se chtělo město oprostít od komunistického režimu, jelikož dříve ulice nesla pojmenování Vítězného února, a chtělo vyjádřit symbol češství, návrat k českým kořenům.

náměstí Míru

Od roku 1962 je zdejší náměstí nazýváno jako náměstí Míru. Jelikož se nachází v centru všeho dění, tak není příliš překvapivé, že toto prostranství obdrželo nejvíce pojmenování v rámci historie města. S každou novou vládní mocí přicházel i nový název, tudíž tato lokalita nesla až sedmero názvosloví. Označení získalo dle abstraktního pojmu, který v sobě přenáší historickou souvislost. Stejně jako v minulosti tak i dnes se zde odehrává společenský život města, ať už se jedná o trhy, koncerty, akce spojené s tradicemi či svátky atd.

Graf 2: Znázorňující poměr honorifikačního názvosloví

Zdroj: vlastní

6.1.2. Nehonorifikační názvosloví

6.1.2.1. Detoponymická urbanonyma

Pojmenování spadající do této skupiny jsou utvořena z vlastních jmen místních, tzn. oikonym.

A. Názvy dle směru komunikace

Jarošovská

Rozsáhlá komunikace vycházející z Masarykova náměstí končí až u společné hranice mezi Jindřichovým Hradcem a Dolním Skrýchovem. Ulice své pojmenování získala již v roce 1486, a tím se řadí mezi jedno z nejstarších názvů v rámci města. Svůj název má podle směru, kterým se ubírá k Jarošovu nad Nežárkou, nedaleké obce.

Pražská

Ulice Pražská je rozsáhlá komunikace směřující na hlavní město Prahu. Navazuje na Klášterskou ulici, vede přes řeku Nežárku a končí až na pomyslné hranici Jindřichova Hradce s obcí Radouňka.

U Dolního Skrýchova

U Dolního Skrýchova nese název podle obce nacházející se u Jindřichova Hradce. Jedná se o zvyklostní pojmenování vzešlé od občanů. Ulice spíše připomíná cestu, jež vychází z Jarošovské ulice a vede až k obci Dolní Skrýchov, tudíž se stává pomyslnou spojnicí mezi městem a již zmíněnou obcí.

Vídeňská

Jedná se o rozsáhlou ulici začínající od nábřeží Ladislava Stehny a dále vede na jih města směrem na Novou Bystřici. Pojmenování je odvozeno od hlavního města Rakouska, jelikož ulice vede právě směrem k Vídni.

B. Názvy dle polohy komunikace

Na Hradbách

Tato ulice vychází z hlavní komunikace Panská a vede na západ až k řece Nežárce. Inspirací pro pojmenování byly dřívější městské hradby, které v této lokalitě stávaly, proto ulice nese název Na Hradbách.

Na Příkopěch

Ulice rovnoběžná s ulicí Klášterskou získala své označení pravděpodobně kvůli tomu, že zmíněná komunikace se nachází u bývalých hradeb na příkopu, který byl později zasypán a na něm vystavěna nová zástavba. Informoval nás o tom soupis v městských knihách, kde se zmiňuje adresa domu „na Novém městě, jenž leží na příkopě proti klášteru“.

sídliště Pod Kasárny

Následná lokalita získala svůj název dle dříve užívaných vojenských kasáren, ale v současné době se zde nachází městská knihovna a hasičský záchranný sbor. Jedná se o propojení několika ulic v rodinné zástavbě, jež všechny nesou stejné adresní pojmenování.

sídliště U Nádraží

Sídliště je tvořeno několika komunikacemi, jež nebyly samostatně pojmenovány. Celé prostranství je nazýváno jako sídliště, kde jsou vystavěny panelové domy, a jelikož je to v lokalitě u nádraží, rozhodlo se městské zastupitelstvo 7. listopadu 1991 pro pojmenování sídliště U Nádraží.

U Knihovny

Na základě nové výstavby vzniká potřeba pojmenovat nově vzniklé prostranství, které v minulosti působilo jako kasárny. Do budovy se přesídlila městská knihovna, tudíž se od roku 2002 komunikace vedoucí kolem pojmenovala podle ní. Ulice vybočuje z Jarošovské ulice a vede až k budově hasičského záchranného sboru.

U Nádraží

Prostranství U Nádraží není v současné době tvořeno rodinnou zástavbou, ale jedná se o komunikaci, která spojuje autobusové nádraží s vlakovým nádražím. V minulosti v této oblasti fungovala restaurace. V dnešní době tuto adresu používá již jen budova ČSAD. Ulice získala pojmenování podle své polohy u nádraží.

U Plovárny

V minulosti byla ulice součástí komunikace Archiváře Teplého, až po převratu dochází k opětovnému osamostatnění, jako tomu bylo v době první republiky a protektorátu. Ulice U Plovárny je menší nevýrazná ulička, jež se nachází u místní plovárny na základě, které nese své nynější pojmenování. Původní návrh byl V pískárně, ale to se zdejšími občanům nepozdávalo, a tak dne 4. prosince 1989 byl schválen název U Plovárny.

U Stadionu

Dne 29. května 2002 městské zastupitelstvo potvrdilo návrh na pojmenování krátké uličky vycházející z Růžové ulice. V této lokalitě se nachází sportovní areál, kde najdeme zimní stadion, městskou sportovní halu, fotbalové hřiště a atletický ovál, z tohoto důvodu bylo rozhodnuto o názvu U Stadionu.

U Tratě

Inspirací pro pojmenování komunikace byla železniční trať vedoucí rovnoběžně s danou ulicí. Jedná se o kratší ulici, jež navazuje na Družstevní třídu a protíná ulici 9. května.

Zahradní

Ulice Zahradní tvoří spojnicí mezi ulicí Archiváře Teplého a sídlištěm Pod Kasárny, zároveň je kolmicí k České ulici. Jedná se o malou uličku, která své označení získala podle dřívější zahrádkářské kolonie v této lokalitě.

Zakostelecké náměstí

Je malé prostranství tvořeno několika menšími uličkami, které nevystupuje jako typické náměstí. Předlohou pro pojmenování byl kostel Nanebevzetí Panny Marie ležící nad touto lokalitou, ovšem u zdejších obyvatel je více frekventovaný dřívější název na Kozím plácku než Zakostelecké náměstí.

Za Kostelem

Název Za Kostelem je motivován podle své polohy, jelikož se jedná o nepatrnou ulici lemující zadní část kostela Nanebevzetí Panny Marie, jenž je u náměstí Míru.

C. Názvy dle objektu, k němuž nebo kolem něhož ulice vedla

Bratrská

Ulice Bratrská je na západní straně města a vede od ulice Pražské, kde dál lemuje místní řeku Nežárku. Své označení získala 2. března 1932 a předlohou pro pojmenování se stal Farní sbor Českobratrské evangelické církve, kolem něhož se komunikace táhne.

Gymnazijní

U příležitosti otevření zdejšího gymnázia, dnes Gymnázium Vítězslav Nováka, byl městským zastupitelstvem schválen název Gymnazijní pro ulici vedoucí právě kolem této budovy, kde navazuje na ulici Janderovu a končí až u Miřiovského ulice.

Kanclov

Lokalita, v níž se nachází ulice Kanclov, připomíná spíše samotou vedoucí na Jarošov, kde byl farářský dvorec patřící německým rytířům, kteří si ho pojmenovali jako Kanzelhof, což v překladu znamená kazatelna. Název se ponechal v české podobě jako Kanclov.

Klásterská

Kostel svaté Kateřiny a františkánský klášter se stal inspirací pro pojmenování velice frekventované ulice vycházející od Masarykova náměstí vedoucí právě ke zmíněnému klášteru.

Kostelní

V minulosti tato komunikace byla rozdělena na dvě ulice, ale v roce 1900 dochází ke sloučení a dodnes působí jako ulice s jedním názvem, přes kterou prochází 15.

poledník. Své pojmenování nese podle kostela Nanebevzetí Panny Marie, kolem kterého se stáčí a pokračuje až k Sadům.

Nádražní

V lednu 1990 dochází k přejmenování ulice, jež začíná u kostela sv. Kateřiny a kláštera františkánů a táhne se přes značnou část města až k nádraží. Ulice získala svého označení na základě objektu, ke kterému směřuje.

Rybniční

Motivace ulice není zcela jednoznačně doložena, ale je známo, že se jedná o starobylé označení podle dříve se vyskytující městské brány u hráze místního rybníka Vajgar, která zanikla v roce 1823. Brána byla označována jako Rybnická či Vajgarská zřejmě na základě své polohy u rybníka. V této oblasti byla i bašta, což může označovat obydlí při hrázi rybníka pro baštýře. Baštýř byl člověk dohlížející na výlov.

Svatojánská

Motivací pro vznik pojmenování se stal kostel sv. Jana Křtitele, od kterého ulice směřuje k náměstí Míru. V minulosti byla ulice Svatojánská rozšířena o ulici Štítného a až v 19. st. dochází k osamostatnění.

Školní

Ulice Školní navazuje na hlavní třídu obce, na Panskou ulici, a směřuje až k Zakosteleckému náměstí, přičemž křížuje Kostelní ulici. Třída získala název dle budovy školy, ke které směřuje, a svůj doposud oficiální název si nese od 22. listopadu 1945, o čemž nás informuje pamětní kniha města Jindřichův Hradec.

Tovární

Městské zastupitelstvo v březnu 1932 rozhodlo o názvu ulice spojující komunikace Třebického a Stará cesta jako Tovární. Motivace pojmenování není zdrojově podložena, ale dle orálního zdroje se v této lokalitě dříve nacházela továrna Otavan na výrobu pevné látky. Inspirací také mohl být zakladatel továrny na jemná sukna Ignác Třebický, podle něhož nese název sousední ulice.

Graf 3: Znázorňující poměr detoponymických nehonorifikačních názvů

Zdroj: vlastní

6.1.2.2. Charakterizační urbanonyma na základě vztahového modelu „jaký, -á, -é“, „jací“, „za jakých okolností“

Motivací pro vznik názvu byla charakterizační, typická vlastnost, která se odráží v konkrétním pojmenování. Ptáme se otázkou jaký, -á, -é, jež kvalifikuje převážně vnější vlastnosti objektu (Šrámek, 1999, s. 37,42).

A. Názvy dle profese, charakteru, vlastnosti, účelu

Družstevní

Tato komunikace byla vybudována družstevním spolkem v roce 1907. Zakládající stavební společnost ji pojmenovala na základě charakteristické vlastnosti dle nové výstavby. Družstevní ulice vychází od třídy 9. května, protíná ulici Rezkovu a směřuje až k ulici U Tratě.

Nová

Tato komunikace nenesla hned od svého vzniku vlastní název, oficiální název vyjadřující určitou vlastnost jí byl přidělen až dne 19. května 1926. Jedná se o malou uličku navazující na Pražskou třídu, jež protíná ulici Novou.

Panská

Na základě konzultace s pracovníky okresního archivu lze spekulovat o motivaci dle účelu komunikace, jelikož byla využívána k procházkám "panstva", odtud snad označení panská – Panská ulice. Tato ulice tvoří jádro městského centra a je nejvíce frekventovanou pěší zónou, jež spojuje dvě místní náměstí, náměstí Masarykovo, obyvateli nazýváno Horní náměstí, s náměstím Míru čili Dolním náměstím.

Příčná

Apelativum příčná znamená kolmý k něčemu, proto ulice, ležící na severo-západě města, své pojmenování získala na základě své účelové vlastnosti, jelikož je kolmá k ulicím 9. května, Elišky Krásnohorské a Nové.

Stará cesta

Z orálního zdroje od odborného referenta z okresního archivu komunikace Stará cesta v minulosti působila jako původní cesta k nádraží a domy v ní nesly adresu Nádražní či U Nádraží. Na přelomu 19. a 20. století vzniká nová příjezdová cesta k nádraží, proto bylo rozhodnuto, že ulice vedoucí paralelně s nynější ulicí Nádražní se bude označovat jako Stará cesta.

U Malíře

Následné pojmenování je odvozeno podle profese od malíře Jana Steinhausera. Byl to český malíř pocházející z nedalacké obce Rodvínov, jenž se převážně věnoval oltářní malbě. Komunikace vychází od ulice Jarošovské a pojmenovává samotou nacházející se mezi Jindřichovým Hradcem a Rodvínovem. Ulice je příznačná pouze pro jedno číslo popisné, které v minulosti bylo oblíbeným místem, kde výše zmíněný autor žil a pracoval.

D. Názvy dle barvy, rostlin, přírodních látek

Kmentova

Ulice se přiřazuje ke starobylé zástavbě Jindřichova Hradce, kde funguje jako spojnice mezi ulicí Klášterskou a Jarošovskou. Své pojmenování získala podle kmentu, čímž se označuje tenké plátno. Díky tomuto neutrálnímu pojmenování nedocházelo v jednotlivých historických obdobích k politickým změnám názvu.

Liliová

Liliová ulička je úzká nenápadná komunikace vedoucí od 15. poledníku směrem k místní řece Nežárce. Z informací od orálního zdroje můžeme předpokládat, že tento neutrální název vznikl na základě toho, že ulice je zapadlá a není příliš frekventovaná, a proto se usneslo, aby alespoň název působil dojmem krásy.

Olejna

Inspirací pro označení komunikace byla místní továrna, ve které se vyráběl lněný

olej. Jedná se o malou uličku vybočující z třídy U Dolního Skrýchova a v současné době je charakteristická pouze pro jedno číslo popisné.

Růžová

Frekventovaná Růžová ulice vede od Masarykova náměstí k nábřeží Ladislava Stehny. V současnosti můžeme její název spojovat s budovou mateřské školy, jež je pokryta růžovou barvou. V historii byla ovšem motivace jiná, dle Ferd. Augustina Fabery jsou tři možnosti výkladu. První je podle růžových zahrad nacházejících se po pravé straně komunikace nebo se jedná o ironický název podle trhu s dobytkem a třetí možnost je dle znaku s růží novobystřického občana, který zde budoval. Jelikož se ulice dříve jmenovala Svinská, je nejvíce pravděpodobné označení dle vepřového dobytka, jenž po sobě nezanechal růžovou vůni.

Sady

Jedná se o prostranství, kde byly dříve městské hradby a příkop. V současné době je lokalita využívána jako místní park, kde jsou vysázené stromy, a slouží jako odpočinkové místo. Ulička vede podél této lokality, a proto se komunikace nazývá Sady.

Graf 4: Znázorňující poměr nehonorifikačního názvosloví

Zdroj: vlastní

6.2. Kategorizace uličního názvosloví dle historického období

Předmětem této části je představit historické proměny uličního názvosloví. Ulice jsou rozděleny do 5 kapitol na základě toho, v jaké době získaly svůj současný název. Kapitoly představují historické milníky v našich dějinách, jež v sobě odrážejí mocenské změny mající vliv na pojmenování ulic. Ústřední publikací pro zpracování byl *Jindřichohradecký uličník* od Štěpánky Běhalové.

6.2.1. Období do roku 1918

Balbínovo náměstí

- 1878 – Seminärplatz = Seminářské náměstí
- 1887 – Balbínovo náměstí
- období protektorátu – Balbinplatz
- 1945 – Balbínovo náměstí

Dobrovského

- 1827 – Schlossgasse = Zámecká ulice
- 1887 – Dobrovského

Janderova

- 1827 – Am Graben
- 1887 – Janderova
- období protektorátu – Janderagasse
- 1945 – Janderova

Jarošovská

- 1486 – K Jarošovu
- 1487 – Jarošovská ulice
- 1827 – Iglauer Strasse = Jihlavská
- 1918 – Rašínova
- 1941 – Jarošovská = Jareschauergasse
- 1945 – Rašínova
- 1948 – Zdeňka Nejedlého
- 1991 – Jarošovská

Kmentova

- 1827 – Purpurgasse/Purpurová/Nachová/Červená
- druhá pol. 19. st. – Kmentova
- období protektorátu – Kmentgasse
- 1945 – Kmentova

Komenského

- 1486 – ulice k Nežárecké bráně
- 1827 – Gymnasialgasse = Gymnaziální/Seminarium Gasse = Seminářská
- 1874 – Školní

- 1878 – Školská
- 1892 – Komenského

Kostelní

- 1827 – Pfarrgasse = Kostelní
- období protektorátu – Kirchen Gasse
- 1945 – Kostelní

Liliová

- 1827 – Liliengasse = Liliová

Nádražní

- 1827 – Franziskanerplatz = Františkánské náměstí
- 1900 – Nádražní
- 1907 – Naxerova třída
- období protektorátu – Strasse der S.A./Naxeragasse
- 1949 – Klementa Gottwalda
- 1990 – Nádražní

Na Hradbách

- 1827 – Lazarethgasse = Lazaretská
- 1878 – Na hradbách
- období protektorátu – Bei der Schanze
- 1945 – Na Hradbách

Na Příkopěch

- 1827 - Grabengasse
- 1890 – Příkopy
- současnost – Na Příkopěch

Panská

- 1485 – Kovářská
- 1719 – Pragergasse = Pražská
- 1827 – Herrengasse = Panská
- 1900 – Palackého třída
- 1941 – Herrengasse
- 1945 – Palackého
- 1991 – Panská

Pražská

- 1493 – pod bosáky (př. dům na Novém městě, jenž leží pod bosáky proti vývozu)
- 1502 – za Urbanovým mostem
- 1827 - Franziskanerplatz
- konec 19. st. – Pražská
- období protektorátu – Pragergasse
- 1945 – Riegrova (pouze část ulice)
- 1951 – kpt. Jaroše
- 1991 – Pražská

Růžová

- 1668 – Svinská
- 1827 – Rosengasse = Růžová
- 1937 – Karla Merta/Mertova
- období protektorátu – Karl Mert-Gasse
- 1948 – Švermova
- 1991 – Růžová

Svatojánská

- 1485 – Klášterská/ulice ke klášteru
- 1827 – Malá Svatojánská/Kleinere St. Johannigasse
- 1878 – Malá sv. Jánská
- od konce 19. st. – Svatojánská

Štítného

- 1485 – Klášterská
- 1827 – Velká Svatojánská/Grosse Johannesgasse
- 1878 – Velká sv. Jánská
- 1887 – Štítného

U Dolního Skrýchova

- 1890 – na cestě do Skrejchova
- současnost – U Dolního Skrýchova

U Nádraží (ulice)

- období rakousko-uherské monarchie – U nádraží/Nádražní

Vídeňská

- konec 15. st. – Malomocná
- 1827 – Znaymergasse/Znaimer Strasse = Znojemská
- polovina 19. st. Vídeňská
- 1900 – Jungmannova = Jungmannstrasse
- období protektorátu – Vídeňská = Wienerstrasse
- 1945 – Jungmannova
- 1992 – Vídeňská

Za Kostelem

- 1487 – Za Kostelem
- 1827 – Pfarrgasse = Farní, Farská
- konec 19. st. – Za kostelem

Zakostelecké náměstí

- 1827 – Schulplatz = Školní náměstí
- 1900 – Zakostelecké náměstí

6.2.2. Od vzniku republiky do roku 1939

Bratrská

- 1827 – Kleinseite = Malá strana/Prokopygasse = Prokopská
- 1932 - Bratrská

Claudiusova

- 1926 – Claudiusova
- období protektorátu – Claudiusgasse/Claudius Gasse
- 1951 – Buzulucká
- 1991 – Claudiusova

Denisova

- 1827 – Wäschergasse
- 1926 – Denisova
- období protektorátu – Heinrichsschlägergasse
- 1945 – Denisova

Družstevní

- 1926 – Družstevní
- období protektorátu – Genossenschaftsgasse

- 1945 – Družstevní

Elišky Krásnohorské

- 1926 – Elišky Krásnohorské

Fügnerova

- 1932 – Fügnerova
- období protektorátu – Theodor Körner-Gasse
- 1945 – Fügnerova

Gymnazijní

- 1926 – Gymnazijní
- období protektorátu – Gymnasiumgasse
- 1945 – Gymnazijní

Husova

- 1924 – Husova třída
- 1943 – Schulgasse = Školní
- 1945 – Husova

Klásterská

- 1827 – Pragerstrasse = Pražská
- 1878 – Klásterská
- 1903 – Riegrova
- období protektorátu – Horst Wessel Strasse
- 1945 – Dr. Edvarda Beneše
- 1951 – třída Čsl. armády
- 1991 – Klásterská

Masarykovo náměstí

- 1827 – Neustädter Ring = Novoměstské náměstí
- 1918 – náměstí T. G. Masaryka/Masarykovo náměstí
- 1939 – Viktoria Platz
- 1942 – R. Heydrich Platz
- 1945 – Masarykovo náměstí
- 1948 – náměstí Osvobození
- 1989 – Masarykovo náměstí

Nová

- 1926 – Nová

- 1943 – Neue Gasse
- 1945 – Nová

Novákova

- 1932 – Novákova
- období protektorátu – Nowakgasse
- 1945 – Novákova

Olejna

- 20. léta – Olejna

Pravdova

- 1932 – Pravdova
- období protektorátu – Pravda Gasse
- 1945 – Pravdova

Příčná

- 1926 – Příčná
- období protektorátu – Quer Gasse
- 1945 – Příčná

Rezkova

- 1926 – Mostní
- 1936 – Rezkova
- období protektorátu – Rezekgasse
- 1945 – Rezkova

Sady

- 20. léta – Sady

Scheinerova

- 1932 – Scheinerova
- období protektorátu – Scheinergasse
- 1945 – Scheinerova

Schwaigrova

- 1932 – Schwaigrova
- období protektorátu – Schwaigergasse/Schweigergasse
- 1945 – Schwaigrova

Sládkova

- 1926 – Sládkova
- Období protektorátu – Goethova/Göthova/J. Wolfgang Goethegasse/Sladekgasse
- 1945 – Sládkova

Tovární

- 1932 – Tovární
- 1943 – Fabrikgasse/Fabriks Gasse
- 1945 – Tovární

Třebického

- 1921 – U Nádraží/Nádražní
- 1926 – Třebického
- období protektorátu – Třebickýgasse
- 1945 – Třebického

Tyršova

- 1932 – Tyršova
- období protektorátu – Friedrich Jahn-Gasse
- 1945 – Tyršova

U Malíře

- 2. polovina 19. st. – U Malíře

U Tratě

- 1932 – U Trati
- období protektorátu – Bahngasse
- 1945 – U Trati
- současnost – U Tratě

6.2.3. Válečné a poválečné období: 40. a 50. léta

9. května

- 1926 – Deštěnská
- období protektorátu – Deschengasse/Deschen Gasse/Teschenstrasse
- počátek 50. let – 9. května

Archiváře Teplého

- 1934 – ulice Dr. A. Švehly a ulice G. Habermanna

- 1945 – Arch. Fr. Teplého
- 1949 – Julia Fučíka
- 1962 – Archiváře Teplého

Bezručova

- 1827 – Bräuhausplatz
- 1926 – Sokolská třída
- 1941 – Arndtova/Ernst Moritz Arndt-Gasse
- 1945 – Sokolská
- 1946 – Bezručova

Kanclov

- 1921 – Jarošovská
- 1942 – Kanclov

Miřiovského

- 1932 – Dr. J. Procházky
- období protektorátu – Prochazka-Gasse
- 1946 – E. Miřiovského

Školní

- 1827 – Spitalgasse = Špitální
- 1945 – Školní

6.2.4. Období socialismu: 60. – 80. léta

náměstí Míru

- 1485 – Rynek/Na Rynku/Ring/
- 1827 – Ringplatz
- 1878 – Velké náměstí/Hlavní náměstí
- 1918 – Náměstí císaře a krále Karla I.
- 1918 – náměstí Wilsonovo
- 1939 – Adolf Hitler Platz
- 1945 – náměstí maršála Stalina/Stalinovo náměstí
- 1962 – náměstí Míru

Sládkův kopec

- 1969 – Sládkův kopec

6.2.5. Po roce 1989 až do současnosti

Anglická

- 2000 – Anglická

Belgická

- 2000 – Belgická

Česká

- 60. léta – Vítězného února
- 1990 – Česká

Francouzská

- 2000 – Francouzská

nábřeží Ladislava Stehny

- 1827 – Wäschergasse = Prádelní
- 1878 – Pod sv. Janem
- 1887 – Na Nábřeží
- 1908 – Nábřeží
- období protektorátu – Uferstrasse
- 1948 – Sokolské nábřeží
- 2005 – nábřeží Ladislava Stehny

sídliště Pod Kasárny

- 70. léta – Vítězného února
- 1991 – sídliště Pod Kasárny

Röschova

- 2002 – Röschova

Rybniční

- 1495 – Rybnická
- 1827 – Schlossergasse = Zámečnická
- 1872 – Havlíčkova
- 1991 – Rybniční

sídliště U Nádraží

- 1973 – sídliště Antonína Zápotockého
- 1991 – U Nádraží

U Knihovny

- 2002 – U Knihovny

U Plovárny

- 1934 – Habermanova
- 1962 – Archiváře Teplého
- 1989 – U Plovárny

Stará cesta

- 1926 – Štefánikova
- období protektorátu – Günther Prienova/Günther Prien Gasse
- 1945 – Fučíkova
- 1991 – Stará cesta

U Stadionu

- 2002 – U Stadionu

Zahradní

- 1990 – Zahradní

Závěr

Diplomová práce si kladla za cíl analyzovat uliční názvosloví v obci Jindřichův Hradec a tím přispět k většímu povědomí o urbanonymii města. Komunikace byly kategorizovány ze dvou hledisek. Nejprve dochází k vytvoření rozdělení ulic dle jejich motivace vzniku názvu, kde bylo zapotřebí zjistit původ pojmenování a následně vytvořit dělení, jež bude přímo úměrné k vybraným ulicím. Následně byly tytéž ulice nahlíženy z jejich historického vývoje a opět rozděleny do jednotlivých kategorií dle první zmínky, která odpovídá dnešnímu užívání. V práci bylo zpracováno celkově 68 ulic ze 135 možných a jejich výběr byl určen lokalitou, ve které se nacházejí.

Výzkumná část vznikla na základě prostudování a vypracování části teoretické, jež sloužila k upevnění faktů o dané problematice a jako výchozí podklad pro vytvoření jednotlivých klasifikací v centrální kapitole. První oddíl praktické části nám ukazuje poměrné zastoupení uličního názvosloví vycházející z motivace pojmenování. Základní rozdělení z hlediska vzniku názvu je na honorifikační a nehonorifikační urbanonyma. Následující graf nám představuje poměr mezi těmito ukazateli. U vybraných ulic v Jindřichově Hradci lehce převažuje pojmenování nehonorifikační, tedy pojmenování orientační bez příslušnosti posesivního neboli přivlastňovacího motivu. Z analyzovaných 68 ulic je pojmenováno na základě honorifikace 31 ulic, což činí 46%. Zatímco zbylých 54%, tedy 37 ulic, je tvořeno pomocí orientační motivace.

Graf 5: Vzájemný poměr honorifikačních a nehonorifikačních názvů

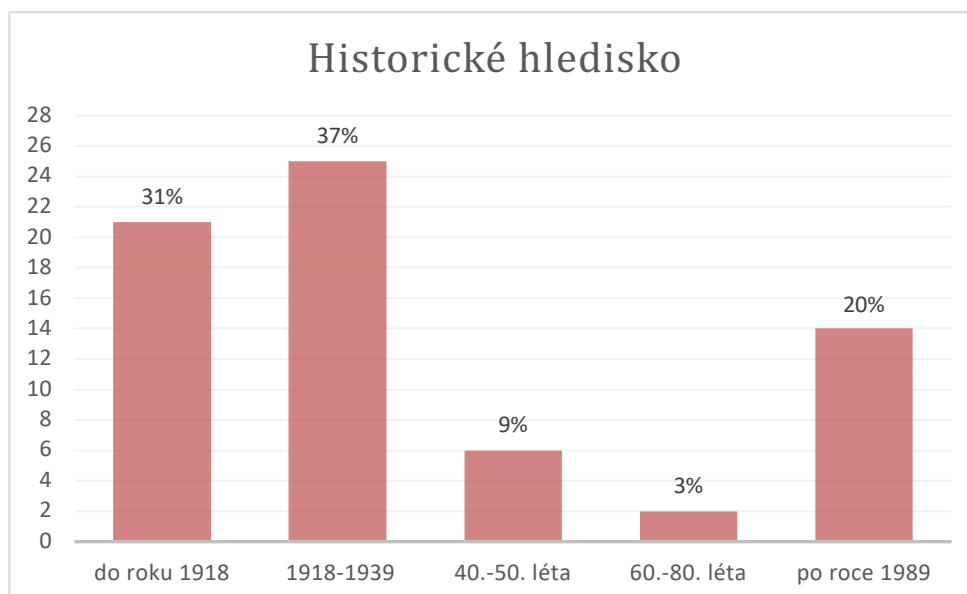
Zdroj: vlastní

V rámci této části je ale vytvořeno ještě rozpracovanější dělení. Honorifikační názvosloví je dále rozděleno do třech skupin na deantroponymické, dechrémantonymické a deapelativní názvy. Zde už poměr není tak vyrovnaný jako tomu bylo u předchozího rozdělení a velké zastoupení tvoří pojmenování deantroponymické, což je označení pro

vlastní jména osobní. Konkrétně se jedná o 25 ulic z celkových 31, což vykazuje 81% v poměru s ostatními. Dechrémantonymické zastoupení odpovídá 13% (tj. 4 ulice) a deapelativní názvy jsou v malém zastoupení 6% (tj. 2 ulice). Součástí deantrponymického pojmenování je ještě rozdělení na osobnosti významné a lokální. V tomto případě bylo zajímavým zjištěním, že je větší výskyt označení po místních rodácích, v datech to činí 56%, než podle významných osobností, které činí 44%. To může být způsobeno tím, že pro analýzu nebyly zpracovány veškeré ulice města. Nehonorifikační názvosloví má také své rozdělení. Pojmenování se člení na detoponymické názvy a názvy s charakterizačním určením. Značným rozdílem převyšují pojmenování detoponymická, jež činí 70% (tj. 26 ulic) zastoupení v označení po místních jménech, zatímco charakterizační urbanonyma jsou zastoupena pouze 30% (tj. 11 ulic). V rámci charakterizačních urbanonym jsou vytvořeny dvě podkategorie, ale součástí jedné je více motivů k pojmenování, jelikož se jedná o názvy, které jsou zastoupeny pouze jedenkrát. Detoponymická urbanonyma obsahují také podkategorie, názvy dle směru komunikace, dle polohy komunikace a dle objektu, kolem něhož ulice směřuje nebo vedla. Nejvíce zastoupené pojmenování je dle polohy komunikace, jež představuje 46%, dále s 39% následuje pojmenování dle objektu, kolem něhož ulice vede, a poslední s 15% je označení dle směru komunikace.

Druhý oddíl praktické části představuje kategorizaci historického vývoje a poměry vystihující prvotní výskyt názvu, jenž je aktuální v současnosti.

Graf 6: Vznik uličního názvosloví dle historického období

Zdroj: vlastní

V grafu jsou znázorněny na vodorovné ose historické milníky a na svislé konkrétní čísla, jež představují zastoupení uličních názvů. Z výsledků je zřejmé, že nejvíce názvů, které si dokázaly udržet své pojmenování nebo se po nějaké době k němu opět vrátily, je z období první republiky, jež graficky představují 37% (tj. 25 ulic) z celkového počtu. Naopak nejméně je z období socialismu, kde se jedná pouze o 2 ulice, tedy 3%, a z období německé okupace, což vykazuje 9% (tj. 6 ulic). Když se podívám na historii státu, tak to nejsou překvapivé výsledky, jelikož po celé 20. století byly snahy vracet se k prvorepublikovým hodnotám a zároveň se snažit vymazat pozůstatky po jiné nadvládě.

Hlavním přínosem diplomové práce je rozšíření povědomí o uličním názvosloví města Jindřichův Hradec z hlediska motivace vzniku jednotlivých názvů a vytvoření historického přehledu vztahujícímu se k prvotnímu pojmenování. Pokud bychom pracovali s kompletním uličním názvoslovím města, byly by výsledky určitě jiné pro obě kategorizace, jelikož v roce 2003/2004 došlo ve městě k velkém rozvoji nových uličních pojmenování a názvy již byly více orientovány podle nehonorifikačních urbanonym. Motivaci pojmenování u některých názvů nelze přesně definovat nebo stanovit jako jedinou orientaci vzniku, z toho důvodu je etymologický vývoj a předložená analýza chápána jako možné východisko.

Seznam literatury

- BĚHALOVÁ, Štěpánka a František FÜRBAACH. *Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2015. ISBN 978-80-87699-07-2.
- BĚHALOVÁ, Štěpánka, František FÜRBAACH, Michaela CHLÁDKOVÁ a Sabina LANGEROVÁ. *Jindřichohradecký uličník*. 2. vydání. Jindřichův Hradec: Muzeum Jindřichohradecka ve spolupráci se Spolkem přátel starého Jindřichova Hradce, Státním oblastním archivem v Třeboni a městem Jindřichův Hradec, 2018. ISBN 978-80-86227-76-4.
- BĚLIČ, Jaromír. *Pravidla českého pravopisu: školní vydání : [pomocná kniha pro školy všeobecně vzdělávací, pedagogické a odborné]*. 15. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. *Pomocné knihy pro žáky (Státní pedagogické nakladatelství)*.
- ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996. *Jazykověda (Institut sociálních vztahů)*. ISBN 80-85866-12-9.
- DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-425-6.
- DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1454-3.
- DAVID, Jaroslav. *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice: kapitoly z moderní české toponymie : místní jména, uliční názvy, literární toponyma*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1913-4.
- HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2.
- Jindřichův Hradec 1293-1993*. České Budějovice: INPRESS, 1992.
- JIRÁSKO, Luděk. *Jindřichův Hradec*. Praha: Paseka, 2007. *Zmizelé Čechy*. ISBN 978-80-7185-878-2.
- LUTTERER, Ivan, Milan MAJTÁN a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména Československa: slovník vybraných zeměpisných jmen s výklady jejich původu a historického vývoje*. Praha: Mladá fronta, 1982. *Malé encyklopedie (Mladá fronta)*.
- MUK, Jan. *Z historie některých hradeckých domů*. spolek Přátel, 1970.
- NOVÁK, Josef. *Soupis památek historických - Jindřichohradecko*. Praha, 1901.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0554-4.

PLESKALOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1523-5.

POLÍVKOVÁ, Alena. *Naše místní jména a jak jich užívat*. Vyd. 2., upr. a rozš. V Praze: Euromedia Group - Knižní klub, 2007. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-1940-0.

PRAVDOVÁ, Markéta a Ivana SVOBODOVÁ, ed. *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2327-8.

ŠMILAUER, Vladimír, 1960. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. 1. vyd. Praha:

Nakladatelství Československé akademie věd.

ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky (nauky o vlastních jménech zeměpisných): vysokoškolská příručka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Učebnice vysokých škol (SPN).

ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016. Studie osobností brněnské lingvistiky. ISBN 978-80-7577-065-3.

ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X.

ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slootovorného*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2523-4.

TEPLÝ, František. *Dějiny města Jindřichova Hradce: Od nejstarší doby až do vymření rodu pánů z Hradce*. Jindřichův Hradec, 1927.

Slovníky

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-x.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-480-5.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.

Diplomové práce

JASANSKÁ, Sabina. *Příjmení občanů obce Buk. Č. Budějovice, 2021. bakalářská práce (Bc.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Pedagogická fakulta*

NÝDLOVÁ, Tereza. *Urbanonyma v Českých Budějovicích. Č. Bud., 2012. diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Pedagogická fakulta*

Internetové zdroje

Databazeknih.cz [online]. © 2008 - 2023 [cit. 2023-02-23]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz>

DAVID, Jaroslav. *HONORIFIKAČNÍ TOPONYMUM [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. 2017 [cit. 2022-12-13]. <https://www.czechency.org/slovník/HONORIFIKAČNÍ%20TOPONYMUM>*

DAVID, Jaroslav. *Toponyma a orientace v současném městském prostoru aneb Ztracen ve městě* [online]. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/olostiak3/subor/30-david.pdf>*

DAVID, Jaroslav. *URBANONYMIE [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. 2017 [cit. 2022-12-05]. <https://www.czechency.org/slovník/URBANONYMUM>*

Elektronický slovník staré češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006– [cit. 17. 10. 2022]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

HOLUB, Zbyněk. *Onomastika: Distanční studijní text [online]. Slezská univerzita v Opavě, 2018 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: https://is.slu.cz/el/fpf/leto2022/UBKJLBP49/Onomastika_-_opora.pdf*

Info.cz: *Slovník cizích slov [online]. [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.infoz.cz>*

Internetová jazyková příručka [online], © 2008-2022. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [cit. 2022-19-12]. Dostupné z:

<http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

JHMD: Tak trochu jiná dráha [online]. © 2013 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z:

<http://jhmd.cz/o-nas/historie>

Jindrichuv Hradec. Jh.cz [online]. 2022, 14.6. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z:

<https://www.jh.cz/cs/mesto/zakladni-informace.html>

Jindrichuv Hradec: geoportál [online]. © 2000 - 2023 [cit. 2023-02-23].

Dostupné z: [https://geoportal.jh.cz/mapa/zakladni-aplikace/?c=-](https://geoportal.jh.cz/mapa/zakladni-aplikace/?c=-715226.4%3A-1151687.25&z=7&lb=osml&ly=ob-ok%2Chr%2Cad%2Culn&lbo=1&lyo=)

[715226.4%3A-1151687.25&z=7&lb=osml&ly=ob-](https://geoportal.jh.cz/mapa/zakladni-aplikace/?c=-715226.4%3A-1151687.25&z=7&lb=osml&ly=ob-ok%2Chr%2Cad%2Culn&lbo=1&lyo=)

[ok%2Chr%2Cad%2Culn&lbo=1&lyo=](https://geoportal.jh.cz/mapa/zakladni-aplikace/?c=-715226.4%3A-1151687.25&z=7&lb=osml&ly=ob-ok%2Chr%2Cad%2Culn&lbo=1&lyo=)

Mapy.cz [online]. seznam.cz, ©1998 - 2023 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z:

<https://mapy.cz/zakladni?x=14.9989000&y=49.1449000&z=11>

Místopisný průvodce [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z:

<https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/1950/jindrichuv-hradec/>

Osobnosti.cz: tiscali.cz [online]. © 1996–2023 [cit. 2023-02-20]. Dostupné z:

<https://www.osobnosti.cz>

PLESKALOVÁ, Jana. TOPONYMUM [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula,

Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

2017 [cit.2022-11-22]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>

Rodon: Vzrůst mravnosti a morálky je nezbytnou podmínkou rozvoje společnosti.

[online]. © 2011 [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.rodon.cz>

Urbanonyma a urbanonymie, 2017 [online]. Brno: MU [cit. 2022-12-09].

Dostupné z:

https://is.muni.cz/el/1421/jaro2017/CJBA18/um/HistTop_10urbanonyma.pdf.

Příspěvky v časopise

ERBAN, Karel, 1945. Jména a názvy v nové republice. Naše řeč [online]. 29(3-

4), 76-79 [cit. 2022-12-17]. Dostupné z:

<http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3883>

KNAPPOVÁ, Miloslava. K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. Slovo a

slovesnost [online]. 1992, 53(3), 211-214 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z:

<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3475>.

KNAPPOVÁ, Miloslava. Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním

kontextu. Naše řeč [online]. 1985, 68(1), 4-8 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z:

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6512>.

MATUŠOVÁ, Jana, 1989. *Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. Naše řeč [online]. 72(4), 179-187 [cit. 2022-12-05].*

Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 17. 1887 [cit. 2023-02-20]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 22. 1892 [cit. 2023-02-20]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 22. 1893 [cit. 2023-02-20]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 6. 1914 [cit. 2023-02-20]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 56. 1926 [cit. 2023-02-23]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 62. 1932 [cit. 2023-02-20]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické [online]. 66. 1936 [cit. 2023-02-20]. ISSN 1801-2523. Dostupné z: <https://kramerius.mjh.cz>

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše, 1997. *Jména ulic, náměstí, nábřeží a sadů na katastru města Chocně v minulosti a současnosti, Acta onomastica 38, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 43–68. ISSN 1211-4413.*

ŠRÁMEK, Rudolf, 1990. *Urbanonymie a urbonymie. Onomastický zpravodaj ČSAV. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, roč. 31, s. 65-77. ISSN 0232-0266.*

ŠRÁMEK, Rudolf. *Teorie onomastiky a roviny propriálního pojmenování. Slovo a slovesnost [online]. 1986, 47(1), 16-28 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3075>*

Archivní prameny

Pamětní kniha města Jindřichův Hradec. [online]. 1929-1948 [cit. 2023-02-22].

Dostupné také z: <https://digi.ceskearchivy.cz/184/388>

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Seznam ulic spadajících do I. čtvrtě.....	40
Tabulka 2: Seznam ulic spadajících do II. čtvrtě	41
Graf 1: Znázorňující poměr deantroponymických honorifikačních názvů.....	46
Graf 2: Znázorňující poměr honorifikačního názvosloví	48
Graf 3: Znázorňující poměr detoponymických nehonorifikačních názvů.....	53
Graf 4: Znázorňující poměr nehonorifikačního názvosloví.....	55
Graf 5: Vzájemný poměr honorifikačních a nehonorifikačních názvů	66
Graf 6: Vznik uličního názvosloví dle historického období.....	67

Seznam příloh

Obrázek 1: Územní plán Jindřichova Hradce.....	77
Obrázek 2: Mapa znázorňující čtvrtě v Jindřichově Hradci.....	78
Obrázek 3: MČ Jindřichův Hradec I	79
Obrázek 4: MČ Jindřichův Hradec II.....	80
Obrázek 5: Liliová ulice.....	81

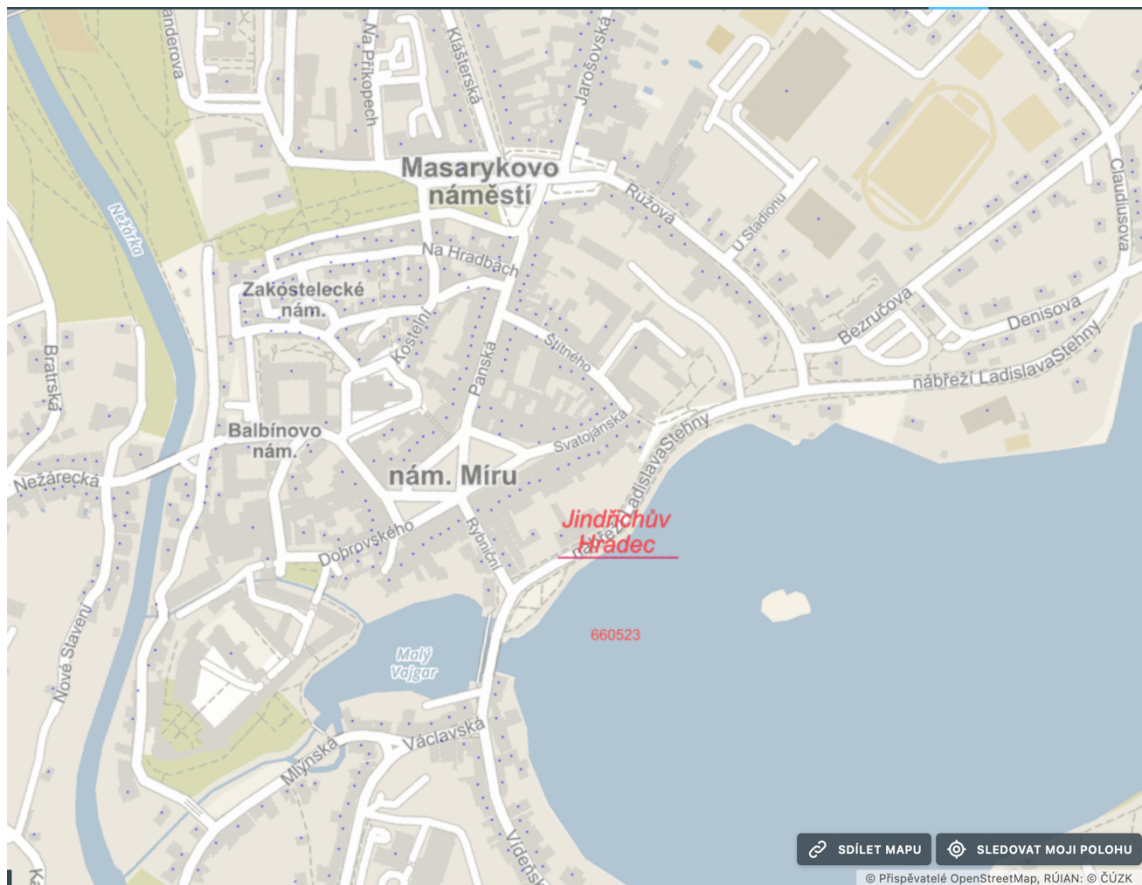

Obrázek 2: Mapa znázorňující čtvrtě v Jindřichově Hradci

Zdroj: geoportal.jh.cz

Obrázek 3: MČ Jindřichův Hradec I

Zdroj: geoportal.jh.cz

Obrázek 4: MČ Jindřichův Hradec II

Zdroj: geoportal.jh.cz

Obrázek 5: Liliová ulice

Zdroj: foto (vlastní)